

Pomiędzy władzą a służbą – posługa biskupa w Kościele w świetle teologii św. Augustyna

Posługa biskupa to dla św. Augustyna przede wszystkim pełna poświęcenia praktyka duszpasterza, który całe swoje życie oddaje na służbę dla duchowego dobra powierzonych jego pasterskiej pieczy wiernych. Jego pisma odsłaniają bowiem człowieka całkowicie zaangażowanego w pełnioną misję kapłańską oraz zatroskanego o zbawienie tych, dla których głosi słowo Boże i sprawuje sakramenty święte, ale także dźwigającego na swych barkach ciężar odpowiedzialności, jaka płynie z przyjętego na siebie obowiązku. Głównym motywem zaś tego poświęcenia dla Kościoła jest pasterska miłość do najwyższego Pasterza – Chrystusa oraz do owiec, które do Niego przecież należą¹. Jednocześnie jednak owemu praktycznemu zaangażowaniu towarzyszy nieustanny namysł nad własną posługą, dotyczący zarówno podejmowanych inicjatyw duszpasterskich, jak i posługi pasterskiej ujętej w istotnych dla niej funkcjach. Dopiero bowiem pogłębiona refleksja nad słowem Bożym pozwala ciągle odkrywać sens bycia pasterzem i biskupem oraz coraz lepiej naśladować przykład Dobrego Pasterza.

Podejmowane przez św. Augustyna rozważanie nad misją biskupa pozwala oderwać ją od uwarunkowań geograficzno-historycznych, w których spełniał on swą posługę pasterską, oraz podjąć próbę opisu funkcji biskupa jako takiej. Dzięki tej perspektywie możliwe jest już negatywne określenie pola podejmowanych badań. Przedmiot niniejszych analiz nie będzie bowiem ani duszpasterska działalność św. Augustyna w Hipponie oraz poza jej granicami, gdyż jest już ona stosunkowo

Ks. MARIUSZ TERKA – dr teologii w zakresie patrologii, wykładowca patrologii w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie, członek International Association of Patristic Studies oraz Sekcji Patrystycznej przy Komisji Nauki Konferencji Episkopatu Polski.

¹ A. TRAPÈ, *Św. Augustyn – człowiek, duszpasterz, mistyk*, tłum. J. Sulowski, Warszawa 1987, 142; O.F. PECCI, *Il pastore d'anime in Sant'Agostino*, Torino 1956, 13-16.

dokładnie zbadana i opisana², ani też znajdujące się u jej podstaw główne założenia, ani nawet podejmowane przez Hipponczyka problemy, które znalazły swe odbicie zarówno w działaniach praktycznych, jak i w problematyce poruszanej w wygłaszanych przez niego kazaniach³. Nie chodzi bowiem o opis duszpasterskich działań św. Augustyna, lecz o uchwycenie jego teologicznej wizji posługi biskupa i jego miejsca w Kościele. Paradoksalnie tego rodzaju perspektywa badawcza zmusza do wyłączenia z pola niniejszych analiz pewnego zakresu dotyczącego pasterskiego wymiaru funkcji biskupa. Wprawdzie każdy biskup jest pasterzem, gdyż uczestniczy w pasterskiej misji Chrystusa, lecz przecież nie każdy pasterz w Kościele jest biskupem⁴. Dlatego też przedmiotem niniejszej refleksji nie jest prezentacja myśli św. Augustyna dotyczącej pasterskiej posługi w całym jej wymiarze, lecz wyłącznie urzędu biskupa. Ponieważ zaś nie można zupełnie wykluczyć wymiaru pasterskiego, gdyż wówczas badany przedmiot pozostałby zupełnie niezrozumiały, to zostanie on uwzględniony jedynie w takim zakresie, w jakim pokrywa się on z misją biskupa.

Określając pole badawcze w sposób pozytywny należy z kolei podkreślić, że w niniejszej refleksji chodzi przede wszystkim o uchwycenie

² Np. A. TRAPÈ, *Św. Augustyn – człowiek, duszpasterz, mistyk*; A.G. HAMMAN, *Życie codzienne w Afryce Północnej w czasach św. Augustyna*, tłum. M. Stafiej-Wróblewska – E. Sieradzińska, Warszawa 1989; G. BARDY, *Św. Augustyn, człowiek i dzieło*, tłum. Z. Kobyłańska, Warszawa 1955; A. ECKMANN, *Św. Augustyn – duszpasterz*, VoxP 7 (1987), z. 12-13, 137-153; W. EBOROWICZ, *Biskupie refleksje Augustyna z Hippony nad sobą i swą pasterską posługą*, „Studia Pelplińskie” 15 (1979), 91-107; G. LAWLESS, *Augustyńskie brzemie posługi pastoralnej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 4 (1989), 294-301; F. VAN DER MEER, *Sant’Agostino pastore d’anime*, Roma 1971; C. CREMONA, *Agostino d’Ippona. La ragione e la fede*, Milano 1986, 192-203; S. LANCEL, *Saint Augustine*, trans. A. Nevill, London 2002, 145-320; G. MADEC, *Agostino, Influssi cristiani su*, w: „Agostino Dizionario Enciclopedico” (ADE), ed. A Fitzgerald, ed. italiana L. Alici – A. Pieretti, Roma 2007, 143-146; A. ECKMANN, *Dialog świętego Augustyna ze światem pogańskim w świetle jego korespondencji*, Lublin 1987.

³ Zagadnienia te zostały już bowiem poddane analizie. Zob. np. D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas. Pasterska troska o wiernych w świetle „Sermones” św. Augustyna*, Toruń – Pelplin 2013; W. KAMCZYK, „Tota paschalis solemnitas”. *Teologia i duszpasterstwo w kazaniach i homiliach św. Augustyna*, SACH. SN 12, Katowice 2012.

⁴ Desygnatem pojęcia „pasterz” jest w myśli św. Augustyna, prócz biskupa, nade wszystko Jezus Chrystus. Również w odniesieniu do biskupa Hipponczyk używa jeszcze innych pojęć, które niżej zostaną poddane analizie. Oznacza to, że pola semantyczne pojęć „pasterz” i „biskup” nie pokrywają się wzajemnie, choć mają wiele wspólnych odniesień. Dlatego też w niniejszych analizach podjęte zostaną jedynie te kwestie związane z koncepcją pasterza, które pozwalają na głębsze uchwycenie istoty roli i misji biskupa w Kościele. Por. O.F. PECCI, *Il pastore d’anime in sant’Agostino*, 13-26.

i wydobycie z myśli św. Augustyna koncepcji urzędu biskupa w funkcji zarówno jego misji pasterskiej, jak i roli przełożonego konkretnej wspólnoty kościoła partykularnego. Tego rodzaju perspektywa teologicznego namysłu nad posługą biskupa, czyli tego, kto czuwa nad powierzonymi sobie wiernymi, odsłania pytanie o jej charakter. Już na obecnym etapie stawiania pytań widoczne są w niej dwa elementy: jednym z nich jest służba, gdyż chodzi przecież o posługę biskupa, zaś drugą władza, ponieważ ten, kto pełni tę funkcję, jest równocześnie tym, kto rządzi wspólnotą, w której sprawuje posługę. Te dwa aspekty jednej rzeczywistości, domagając się wyjaśnienia, wyznaczają zatem pole badawcze niniejszej refleksji dotyczącej urzędu biskupa, zaś bazą źródłową, która pozwoli zrozumieć i określić ich wzajemne odniesienie, będzie nauczanie św. Augustyna zawarte w jego tekstach o nachyleniu duszpasterskim, ale również i tych o charakterze ściśle teologicznym, lecz zawierających pewne formy odpowiedzi na postawione pytania.

1. Pole semantyczne pojęcia „biskup”.

Natura posługi biskupa oraz napięcie pomiędzy należną mu władzą a podejmowaną przez niego służbą odsłania się już w nazwie tego urzędu. Św. Augustyn, nawiązując bowiem do greckiego określenia tej funkcji kościelnej i wyprowadzając z jej etymologii wnioski teologiczne, oddaje jej istotę w następujących słowach: „Dlatego też Apostoł mówi: «Jeżeli kto biskupstwa pragnie, dobrego dzieła pragnie» (1 Tym 3, 1). Chciał przez to wyrazić, czym jest biskupstwo: nazwa ta oznacza dzieło, a nie zaszczytne stanowisko. Jest to bowiem wyraz grecki, wyprowadzony stąd, iż ten, kto staje się przełożonym nad innymi, czuwa nad nimi, mianowicie troszczy się o nich. Wszak w wyrazie *σκοπός* zawiera się troskliwość, a więc *ἐνπισκοπεῖν* możemy, jeśli chcemy, oddać po łacinie jako *superintendere*, czyli «z troską czuwać nad czymś». Niech więc ten, kto umiłował funkcję przełożonego, a nie oddaje przysług innym, nie wyobraża sobie, że jest biskupem”⁵.

⁵ AUGUSTINUS, *De civitate Dei contra paganos* XIX, 19, CCL 48, ed. B. Dombard – A. Kalb, Turnholt 1955, 686-687: „Propter quod ait Apostolus: «Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat». Exponere voluit quid sit episcopatus, quia nomen est operis, non honoris. Graecum est enim atque inde ductum vocabulum, quod ille qui praeficitur eis quibus praeficitur superintendit, curam scilicet eorum gerens; skopos quippe «intentio» est; ergo ἐνπισκοπεῖν, si velimus, Latine «superintendere» possumus dicere, ut intellegat non se esse episcopum, qui praeesse dilexerit, non prodesse”.

Hipponczyk grecki termin σκοπός, który oznacza: „strażnika, dozorcę, obserwatora, tropiciela, cel, czy przedmiot, który ma się przed oczami”⁶, oddaje więc za pomocą łacińskiego określenia *intentio*, którego gama semantyczna zawiera takie pojęcia jak: „napięcie, natężenie, wzrost, podwyższenie, powiększenie, wysiłek, usiłowanie, uwaga, baczenie, dbałość, troska”⁷, zaś czasownik ἐνπισκοπεῖν („patrzeć na coś, spoglądać, obserwować, rozważać, zastanawiać się nad czymś, dokonywać przeglądu”⁸), rozumie jako *superintendere*, które ujmuje jako nadzorowanie czegoś i kierowanie czymś⁹, a co św. Augustyn tłumaczy jako „czuwanie nad czymś z troską”. Tym zatem, co w pierwszym rzędzie objawiają owe określenia i na czym się one skupiają jest troska (*intentio*). Oznacza to, że biskup jest przede wszystkim tym, który powinien czuwać nad powierzoną sobie wspólnotą Kościoła i szczególnie troszczyć się o jej dobro. Gama znaczeniowa przywołanych wyżej określeń, zawierając w sobie zwroty odnoszące się do czynności patrzenia i obserwowania, sugeruje zaś, że owo zatroskanie realizuje się głównie poprzez czujne i uważne przyglądanie się tym, wobec których sprawuje on urząd biskupa. Decyduje więc o nim owa troska, z jaką ten, który go pełni, pochyla się nad powierzonym sobie ludem. Dlatego też w przytoczonej wyżej etymologicznej definicji św. Augustyn podkreśla, że bycie biskupem to nie tylko zaszczyt (*honor*), ale obowiązek (*officium*)¹⁰, a nade wszystko dobre dzieło (*bonum opus*) polegające na troskliwym czuwaniu nad Kościołem. Ono zatem odsłania naturę posługi biskupa we wspólnocie uczniów Chrystusa. Skoro zaś wyraża się ona w dobrym dziele, to nie może być jedynie jakimś biernym elementem, lecz musi jako taka być czynnikiem aktywnym, a nawet powinna stanowić źródło dla każdej konkretnej działalności podejmowanej przez biskupa. On bowiem jako zatroskany o Kościół pasterz nie oczekuje na aktywność wiernych, lecz sam inicjuje ich rozwój ku dobru i strzeże przed złem.

ŚW. AUGUSTYN, *O Państwie Bożym*, tłum. W. Kornatowski, t. 2, Warszawa 2003, 620.

⁶ *Słownik grecko-polski*, red. O. Jurewicz, t. 2, Warszawa 2001, 302.

⁷ *Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 3, Warszawa 2007, 216.

⁸ *Słownik grecko-polski*, red. O. Jurewicz, t. 1, Warszawa 2000, 363.

⁹ AUGUSTINUS, *Sermo novus* 10, 2, NBA 35/1, ed. F. Dolbeau, Roma 2001, 184; *Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 5, Warszawa 2007, 297; S. GRABOWSKI, *The Church. An Introduction to the Theology of St. Augustine*, New York 1957, 108; J.M. JONCAS, *Clero nordafricano*, ADE, 422.

¹⁰ AUGUSTINUS, *Sermo* 94, NBA 30/2, ed. L. Carrozzi, Roma 1983, 156; TENŻE, *Epistula* 21, 1, PL 33, 88.

Wszystko to sprawia, że funkcja ta może być zrozumiała sama w sobie dopiero wówczas, gdy zostanie ujęta w podstawowym dla niej odniesieniu do tych, ku którym jest ze swej natury skierowana. Owo zasadnicze ukierunkowanie jest również zawarte w przytoczonym wyżej określeniu św. Augustyna: *episcopatus, quia nomen est operis, non honoris*. Opisuje ono bowiem naturę urzędu biskupa zarówno od strony pozytywnej, ujmując go jako dobre dzieło (*bonum opus*), jak i negatywnej – rozumianej jako odwrócenie się od zaszczytów (*non honor*)¹¹.

Owo *non honor sed bonum opus* oznacza zatem napełnioną troską uwagę, czujne i zaangażowane dogłębne oglądanie przez biskupa powierzonych jego pasterskiej pieczy wiernych. Jego posługa w swej istocie sprowadza się zatem do funkcji stróża (*σκοπός, custos, superintendentor*)¹². Św. Augustyn zauważa jednak, że do tego, by ów stróż mógł zgodnie ze swą naturą wypełniać własne zadania, czyli troskliwie czuwać i mieć wszystko na oku, rzeczą konieczną jest pewnego rodzaju jego wywyższenie. Należy ono bowiem do istoty troski. Wskazuje na to już samo pojęcie *intentio*, które w swej gamie semantycznej zawiera również swoiste „podwyższenie i powiększenie”¹³. Nie są to określenia przypadkowe, lecz oddają one naturę owego zatroskanego stróżowania właściwego dla urzędu biskupa. Stąd też Hipponczyk, wyjaśniając naturę posługi biskupa i nawiązując przy tym do zajmowanego przez niego podczas sprawowania liturgii i głoszenia słowa Bożego miejsca, które znajduje się na pewnym podwyższeniu w stosunku do miejsc przeznaczonych dla wiernych, pisze o niej następującymi słowami: „To jest

¹¹ TENŹE, *De civitate Dei* XIX, 19, CCL 48, 686, ŚW. AUGUSTYN, *O Państwie Bożym*, t. 2, 620; AUGUSTINUS, *Sermo* 94, NBA 30/2, 156. Łacińskie słowo *honor* oznacza: „szacunek, poważanie, cześć, cenę, uznanie, pobożną cześć, uwielbienie, dowód miłości, uznania, życzliwości, łaski, czci, wdzięczności, nagrodę, hołd, zaszczytną godność, wysoką rangę, dostojęństwo, przepych, świetność, blask, elitę, ludzi wybitnych” (*Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 2, Warszawa 2007, 722-723). Kontekst, w jakim jest ono użyte przez św. Augustyna, wskazywałby na to, że chodzi tutaj o zwrócenie się w stronę samego siebie i zapatrzanie się we własną godność. Tego rodzaju określenie jest w pierwszym rzędzie opisem stanu rzeczy, a następnie posiada również moc moralno-imperatywną. Wobec tego przytoczone wyrażenie Hipponczyka stanowi najpierw negatywny w swej formie opis odwrócenia od siebie i skierowania w stronę Kościoła, a zarazem jest ono wezwaniem skierowanym do wszystkich piastujących urząd biskupa, by nie zatrzymywali swej uwagi na własnym wyniesieniu, czyli na sobie, lecz pełnili go wyłącznie ze względu na dobro powierzonych ich pasterskiej pieczy wiernych.

¹² AUGUSTINUS, *Sermo novus* 10, 2, NBA 35/1, ed. F. Dolbeau, Roma 2001, 184.

¹³ *Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 3, 216.

właśnie Jerozolima. Posiada stróżów. Jak ma pracowników budujących, trudzących się, żeby ją zbudować, tak ma i stróżów. Do stróżowania odnoszą się bowiem słowa Apostoła: «Obawiam się jednak, żeby umysły wasze nie były odwiedzone od czystości, która jest w Chrystusie, jak w swej chytrności wąż uwiódł Ewę» (2 Kor 11, 3). Pilnował, był stróżem, starał się ile mógł o tych, którymi kierował. Biskupi też tak czynią. Dlatego bowiem przygotowano wyższe miejsce dla biskupów, żeby z góry patrzyli i niejako strzegli lud. Albowiem to, co po grecku wyraża się słowem biskup, to po łacinie oznacza dozoruujący, gdyż dozoruje, gdyż z góry patrzy na swój lud. [...] Z tego podwyższonego miejsca zdaje sprawę bardzo szczegółowo, co połączone jest z niebezpieczeństwem, o ile w sercu nie stoimy tak, żeby pokorą być pod waszymi stopami. Modlimy się też za wami, żeby ten, który zna umysły, sam was ustrzegł. My bowiem wchodząc możemy widzieć was także, gdy wychodzicie. Ale do tego stopnie nie wiemy co myślicie, że nawet nie możemy dostrzec tego, co robicie w swoich domach. W jaki sposób strzeżemy? Tak jak ludzie, jak potrafimy, na ile nam pozwolono. [...] Trudzimy się przy pilnowaniu, ale próżny nasz trud, o ile nie ustrzeże ten, który zna wasze myśli. On strzeże, kiedy czuwacie i pilnuje was, gdy śpicie¹⁴.

¹⁴ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 126, 3, NBA 28, ed. V. Tarulli, Roma 1977, 140-142: „Ipsa est Ierusalem. Habet custodes: quomodo habet aedificantes, laborantes ut aedificentur; sic habet et custodientes. Nam ad custodiam pertinet quod dicit Apostolus: «Timeo ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, sic et vestrae mentes corrumpantur a castitate quae est in Christo» Custodiebat, custos erat; vigilabat, quantum poterat, super eos quibus praeerat. Et episcopi hoc faciunt. Nam ideo altior locus positus est episcopis, ut ipsi superintendant, et tamquam custodiant populum. Nam et graece quod dicitur episcopus, hoc latine superintensor interpretatur; quia superintendit, quia desuper videt. [...] Et de isto alto loco periculosa redditur ratio, nisi eo corde stemus hic, ut humilitate sub pedibus vestris simus, et pro vobis oremus, ut qui novit mentes vestras ipse custodiat. Quia nos intrantes vos et exeuntes possumus videre; usque adeo autem non videmus quid cogitatis in cordibus vestris, ut neque quid agatis in domibus vestris videre possimus. Quomodo ergo custodimus? Quomodo homines; quantum possumus, quantum accepimus. [...] Laboramus in custodiendo, sed vanus est labor noster, nisi ille custodiat qui videt cogitationes vestras. Custodit ille cum vigilatis, custodit et cum dormieritis”, PSP 42, tłum. J. Sulowski, Warszawa 1986, 28. Por. D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 67-70; J.M. JONCAS, *Clero nordafricano*, ADE, 422; J.T. LIENHARD, *Ministero*, ADE, 948-949. S. Grabowski (*The Church*, 105) opisując w tym kontekście miejsce biskupa w Kościele i odróżniając zajmowany przez niego urząd od funkcji prezbiterów, pisze: „Each bishop is constituted by God Himself the governor (*praepositus* or *rector*) of his particular Church. He is created by a special ordination, a constituent of which is the imposition of the hands. The bishop ordinarily is selected from among the presbyters, hence in honor and authority the episcopal order ranks higher than that of the

Wywyższenie należne urzędowi biskupa nie jest zatem powodem do chluby, lecz umożliwia realizację zatroskanego czuwania nad dobrem wiernych. Dopiero bowiem kiedy zajmuje on wysokie miejsce, spełniające funkcję strażnicy czy też punktu obserwacyjnego (*specula*), może dobrze wypełniać swoją rolę strażnika i dozorca, czyli biskupa (*speculator*)¹⁵. Chociaż więc jego wywyższenie jest wprawdzie godnością, której przysługuje wyższe miejsce (*altior locus*, *specula*, *primus locus*) we wspólnocie Kościoła, to jednak dzieje się tak wyłącznie ze względu na dobro powierzonej jego trosce wspólnoty i zawsze przecież wyraża się ono w pokornym przebywaniu u stóp wiernych (*humilitate sub pedibus vestris sumus*). Oznacza to, że owo wywyższenie biskupa realizuje się w zasadzie jako jego uniesienie, a godność sprawowanego przez niego urzędu spełnia się dopiero dzięki pokornej służbie wobec uczniów Chrystusa¹⁶. Autentyczna troska o Kościół możliwa jest więc wyłącznie jako uniesione wywyższenie, czyli spoglądanie z czujnością i z pewnego dystansu, przy jednoczesnym przebywaniu blisko tych, którzy są przedmiotem zatroskania. Tym zaś, co pozwala być blisko, będąc jednocześnie w podwyższonym oddaleniu, jest zatroskana obawa (*timor*) o dobro wspólnoty Kościoła¹⁷.

presbyterate. «The episcopate is superior to the presbyterate» (*Epistula* 82, 3, 33, PL 33, 290) writes the Bishop of Hippo to the presbyter St. Jerome”. Por. AUGUSTINUS, *Contra Cresconium grammaticum et Donatistam* 2, 11, 13, NBA 16/1, ed. E. Cavallari, Roma 2002, 120. Należy również zauważyć, że św. Augustyn kościół partykularny określa także mianem parafii: *paroecia – paroecia Hipponensis*. Por. AUGUSTINUS, *Epistula* 209, 2, PL 33, 953; S. GRABOWSKI, *The Church*, 105; R.A. MARCUS, *Episcopus (episcopatus)*, AugLex, hrgs. C. Mayer, A.E.J. Grotte, vol. 2, Basel 1996-2002, 882.

¹⁵ AUGUSTINUS, *De civitate Dei* I, 9, CCL 47, ed. B. Dombard – A. Kalb, Turnholti 1955, 10, Św. AUGUSTYN, *O Państwie Bożym*, tłum. W. Kornatowski, t. 1, Warszawa 2003, 87. Istotę tego służebnego wywyższenia biskupa oddaje użyte przez św. Augustyna określenie tego urzędu – *speculator*: „wywiadowca, zwiadowca, badacz, dozorca, strażnik, biskup, naoczny świadek”, (*Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, 191).

¹⁶ AUGUSTINUS, *Sermo* 144, 1, PL 38, 796: „Quamquam et nos qui vobis videmur loqui de superiore loco, cum timore sub pedibus vestris sumus; quoniam novimus quam periculose ratio de ista sublimi sede reddatur”; TENZE, *Sermo* 91, 5, NBA 30/2, 124; tamże 46, 9, CCL 41, ed. C. Lambot, Turnholti 1961, 535; TENZE, *Contra Cresconium* 2, 11, 13, NBA 16/1, 120. Por. C. CREMONA, *Agostino d’Ippona. La ragione e la fede*, 211; O.F. PECCI, *Il pastore d’anime in sant’Agostino*, 39-45; S. GRABOWSKI, *The Church*, 105-106; V. GROSSI, *La Chiesa di Agostino. Modelli e simboli*, Bologna 2012, 131-135; N. CIPRIANI, *Molti e uno solo in Cristo. La spiritualità di Agostino*, Roma 2009, 274-276; D.W. REDDY, *Umilità*, ADE, 1419-1422. O koncepcji pokory w myśli św. Augustyna zob. A. ECKMANN, *Symbol apostołski w pismach świętego Augustyna*, Lublin 1999, 157-170.

¹⁷ AUGUSTINUS, *Sermo* 144, 1, PL 38, 796; tamże 102, 2, NBA 30/2, 252. Por.

Tę podwójną naturę troski właściwej biskupowi oddaje również za pomocą pojęcia *visitor*, którym św. Augustyn posługuje się na określenie charakteru posługi biskupa¹⁸. Określenie to oznacza bowiem tego, kto przychodzi w odwiedzinę ze wsparciem lub napomnieniem oraz wskazuje na pewnego rodzaju inspektora, który przybywa, by dokonać kontroli¹⁹. Wszystkie te aspekty zakładają jednak istnienie pewnej szczególnej relacji pomiędzy tym, kto dogląda przybywając z wizytą a odwiedzanymi. Polega ona bowiem na pewnego rodzaju bliskości, którą podkreśla czynność odwiedzania oraz właściwego gościowi oddania umożliwiającego zachowanie dystansu.

Hippończyk oddaje tę posługę również na pomocą pojęcia *minister*, które już bezpośrednio wskazuje na konieczność unżenia i pokory w wywyższeniu biskupa. Św. Augustyn podkreśla bowiem, że pokorna służba jest warunkiem koniecznym dobrego rządzenia. Właściwie może wydawać rozkazy tylko ten, kto potrafi być sługą wszystkich podlegających jego władzy. Prawdziwą zaś służbę (*servire*) pełni ten, kto służy z baczną czujnością (*vigilantia*), z troską i dbałością (*cura*), a nawet z niepokojem i odpowiedzialnością (*sollicitudo*) za powierzoną swjej opiece wspólnotę. Te wszystkie cechy z kolei streszczają się w jednej, najbardziej istotnej dla zatroskanego stróżowania biskupa, a mianowicie w miłości (*caritas*), która polega na ofiarowaniu swjej duszy (*animam suam ponere*), czyli swego życia dla Kościoła, tak jak uczynił to sam Chrystus²⁰.

S. GRABOWSKI, *The Church*, 106.

¹⁸ AUGUSTINUS, *Sermo novus* 10, 2, NBA 35/1, 184.

¹⁹ *Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 5, 633.

²⁰ AUGUSTINUS, *Sermo novus* 2, 10 NBA 35/1, 22: „«Sed ecce, inquit aliquis, episcopus meus accipiat exemplum de Domino meo, et serviat mihi». Dico caritati vestrae - qui potest, intellegat - Nisi serviret, non iuberet. Servit enim qui quod utile est iubet, servit vigilantia, servit cura, servit sollicitudine, servit postremo caritate. Nam et ipse qui minister hic factus est, utique iubebat discipulis suis. Audi illum iubentem et illos servientes: «Ubi vis paramus tibi pascha?» Et mittit quos vult quo vult, praeparari sibi praecepit ubi vult. Agebatur quod iubebat, et tamen magis ipse serviebat; non enim mentitus est dicens: «Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare». Quomodo «non venit ministrari, sed ministrare?» Ecce discipulos video currere, pascha parare, cenam disponere. Quomodo ille «non venit ministrari, sed ministrare?» Sed quid «ministrare?» Sequitur: «Et animam suam ponere pro amicis suis». Vultis nosse quid nobis ministraverit? Hinc hodie vivimus et de mensa eius hodie pascimur, quam tunc ministravit”. Por. C. CREMONA, *Agostino d’Ippona. La ragione e la fede*, 211; O.F. PECCI, *Il pastore d’anime in sant’Agostino*, 16; D.W. REDDY, *Umilità*, ADE, 1416-1418; R. DODARO, *Episcopus (episcopatus)*, AugLex 2, 889.

Posługę swą biskup wykonuje zatem w imieniu Chrystusa i na Jego wzór. Dlatego też św. Augustyn określa ją również jako rodzaj pośrednictwa pomiędzy Bogiem a ludźmi (*mediator inter populum et Deum*), którzy stanowią ciało Chrystusa (*corpus Christi*), czyli Kościół. Dzieje się tak jednak jedynie na zasadzie ich uczestnictwa w jedynym pośrednictwie Chrystusa²¹. To określenie zatem znów odsyła do specyficznego miejsca biskupów w Kościele, gdyż zakłada ono zarówno ich partycypację we wspólnocie uczniów Chrystusa, czyli wspomniane już wyżej bycie blisko, jak i pewnego rodzaju wywyższenie ponad swych współbraci. Pośrednik w ujęciu św. Augustyna bowiem to nie ten, kto znajduje się pomiędzy dwiema rzeczywistościami, lecz nade wszystko ten, kto w nich obu uczestniczy łącząc je ze sobą²².

Te określenia posługi biskupa w Kościele tworzą pole semantyczne, w którym pojawiają się rozmaite, lecz istotne dla tego urzędu aspekty²³. Pozwalają one bowiem na uchwycenie natury biskupstwa oraz wypływających z niej podstawowych dla niego zadań wobec Kościoła i w Kościele. Jednocześnie wskazują one na istnienie pewnego specyficznego miejsca, jakie zajmuje biskup we wspólnocie uczniów Chrystusa, które zawiera w sobie zarówno jego wywyższenie, jak i pokorne „bycie u stóp” ludu Bożego. Owo miejsce właściwe biskupa oraz charakterystyczna dla niego troska o Kościół domaga się jednak pełniejszego ujęcia i wyjaśnienia, które możliwe jest na drodze odsłoniętej przez dotychczasowe rozważania. Jest to konieczne i z tego powodu, że pole semantyczne zakreślone przez zatroskane stróżowanie biskupa zawiera w sobie pewnego rodzaju dynamiczne napięcie, jakie zachodzi pomiędzy jego wywyższeniem a uniżeniem, władzą a służbą, dobrym dziełem a zaszczytem. W obszarze wyznaczonym przez pojęcie „biskup” możliwe są zatem

²¹ AUGUSTINUS, *Sermo novus* 26, 52, NBA 35/2, ed. F. Dolbeau, Roma 2002, 708-710. Por. N. CIPRIANI, *Molti e uno solo in Cristo*, 114-116.

²² AUGUSTINUS, *Contra epistolam Parmeniani* 2, 8, 15, NBA 15/1, ed. A. Lombardi, Roma 1998, 124.

²³ S. Grabowski (*The Church*, 108) zbierając w jedno owe określenia, jakie św. Augustyn odnosi do urzędu biskupa (niektóre z nich, nieuwzględnione dotychczas, zostaną wspomniane w dalszej części niniejszego artykułu), pisze: „They are the *praepositi*, because they preside over the Church: they are the *rectores* who are likened to Noe steering his ark because they, as it were, govern the course of the Church; they are the *custodes* and the *pastores*, who guide and watch over the faithful. Consequently they have an *episcopal auctoritas* to which belongs the *praepositura*, *gubernatio*, *praesesse*, *regere*, *superintendere* in the Church. All these designation in one grammatical form or another are the property of St. Augustine”. Por. J.M. JONCAS, *Clero nordafricano*, ADE, 422.

rozmaite fluktuacje i kierunki działalności prowadzonej przez osoby nim określone. To zaś nie mogło ująć uwadze biskupa Hippony.

2. Praeesse et prodesse – przewodzić znaczy służyć

Św. Augustyn, snując swe rozważania dotyczące miejsca zajmowanego w Kościele przez biskupa, odwołuje się nie tylko do etymologii, lecz także szuka wyjaśnienia w genealogii. Jak bowiem pojęcie określające posługę biskupa odsłania ją jako dobre dzieło, które polega na troskliwym czuwaniu nad ludem Bożym, strzeżeniu go i doglądaniu z podwyższonego miejsca, a realizuje się poprzez pokorne służbę „u jego stóp” z obawą i odpowiedzialnością, tak też jej pochodzenie i początek zdaje się objawiać własną prawdę o niej, pozwalając ją wyraźniej jeszcze zdefiniować. W ten sposób jednak Hipponczyk włącza urząd biskupa w proces rozwoju Kościoła i każe niejako rozważać go właśnie w takim kontekście, nauczając o tym w następujących słowach: „«W miejsce ojców twoich, synowie urodzili ci się» (Ps 45, 17). Zrodzili cię apostołowie: Oni zostali posłani, oni głosili, oni są ojcami. Ale czyż mogli być zawsze z nami cielesnie? [...] A więc przez ich odejście Kościół został opuszczony? Broń Boże. „«W miejsce ojców twoich, synowie urodzili ci się». Co to znaczy: «W miejsce ojców twoich, synowie urodzili ci się»? Ojcowie posłani to apostołowie, w miejsce apostołów urodzili ci się synowie, ustanowieni zostali biskupi. Dzisiejsi biskupi ustanowieni po całym świecie skąd się biorą? Sam Kościół nazywa ich ojcami, on sam ich zrodził, sam ich ustanowił na stolicach ojców. [...] Taki jest Kościół katolicki. Synowie jego zostali ustanowieni książętami po całej ziemi, synowie zajmują miejsce ojców. [...] Świątynię swą Bóg wszędzie rozmieścił, wszędzie założył fundamenty proroków i Apostołów. Kościół urodził synów, ustanowił ich w miejsce ojców książętami po całej ziemi”²⁴.

²⁴ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps. 44, 32*, NBA 25, ed. A. Corticelli, Roma 1967, 1120: „«Pro patribus tuis nati sunt tibi filii». Genuerunt te Apostoli: ipsi missi sunt, ipsi praedicaverunt, ipsi patres. Sed numquid nobiscum corporaliter semper esse potuerunt? [...] Ergo illorum abscessu deserta est Ecclesia? Absit. «Pro patribus tuis nati sunt tibi filii». Quid est: «Pro patribus tuis nati sunt tibi filii»? Patres missi sunt Apostoli, pro Apostolis filii nati sunt tibi, constituti sunt episcopi. Hodie enim episcopi, qui sunt per totum mundum, unde nati sunt? Ipsa Ecclesia patres illos appellat, ipsa illos genuit, et ipsa illos constituit in sedibus patrum. Haec est catholica Ecclesia: filii eius constituti sunt principes super omnem terram, filii eius constituti sunt pro patribus. [...] Templum suum Deus ubique collocavit, fundamenta Prophetarum et Apostolorum ubique firmavit. Filios genuit Ecclesia, constituit eos pro patribus suis principes super omnem

Biskupi są więc kontynuatorami misji, która została powierzona apostołom przez Chrystusa. Wobec tego pomiędzy poprzednikami a ich następcami zachodzi ścisły związek, który nie wydaje się być tylko prostym zastępstwem na wakującym urzędzie, lecz jest uczestnictwem w tym samym posłannictwie budowania Kościoła w świecie. Dlatego też św. Augustyn tę relację łączącą apostołów z biskupami określa jako odniesienie ojców do synów, co sugeruje nie tylko zwyczajne następstwo pokoleń, ale nade wszystko jedność natury pełnionego posłannictwa²⁵.

Tę uprzywilejowaną pozycję biskupów w Kościele podkreśla Hipoczyk nazywając ich również książętami, którzy są ustanowieni nad całą ziemią (*principes super omnem terram*), a także wybranymi spośród wybitnych i najbardziej godnych naśladowania chrześcijan (*in Ecclesiis excellentes atque imitatione dignissimi*)²⁶, którzy, choć są synami (*fili*) apostołów, bo od nich pochodzą, to jednak są również nazywani przez Kościół jego ojcami (*patres*). Ponadto św. Augustyn podkreśla, że biskupi pełnią również dla wspólnoty katolickiej funkcję kapłańską (*sacerdotes*)²⁷. Wobec tego ich misja wobec Kościoła jest niczym innym

terram”, PSP 38, tłum. J. Sulowski, Warszawa 1986, 182. Por. tamże 44, 25, NBA 25, 1112, PSP 38, 178; TENŻE, *Annotationes in Iob* 39, NBA 10/3, ed. G. Mura – V. Tarulli, Roma 1999, 176-192; TENŻE, *Contra litteras Petiliani* 2, 5, 11, NBA 15,2, 64-66; TENŻE, *Sermo* 340 A, 3, PL 38, 1483. Por. G.G. WILLIS, *St. Augustine and the Donatist Controversy*, 120; S. GRABOWSKI, *The Church*, 105; V. GROSSI, *La Chiesa di Agostino*, 192; D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 68-69; G. EVANS, *Autorità*, ADE, 269; R. DODARO, *Episcopus (episcopatus)*, AugLex 2, 889-891.

²⁵ AUGUSTINUS, *Contra epistolam Manichaei quam vocant fundamenti* 4, 5 PL 42, 175; TENŻE, *Contra Faustum Manichaeum* 13, 5, PL 42, 283-284; TENŻE, *Contra Cresconium* 3, 18, 21, NBA 16/1, 210; TENŻE, *Contra litteras Petiliani* 2, 5, 11, NBA 15,2, 64-66. Por. R. DODARO, *Episcopus (episcopatus)*, AugLex 2, 889-891; G. EVANS, *Autorità*, ADE, 269; M. TERKA, *Autorytet fundamentem wiary w myśleniu religijnym św. Augustyna*, VeC 1 (2013), 85-101. Podkreślając występującą tu jedność należy podkreślić, że nie zachodzi tutaj jednak utożsamienie apostołów i biskupów, co sugeruje choćby podkreślane przez św. Augustyna słowa św. Pawła, który twierdzi, że Kościół jest zbudowany na fundamencie apostołów i proroków, a jego kamieniem węgielnym i ostatecznym fundamentem jest wyłącznie Jezus Chrystus. Wszyscy pozostali członkowie wspólnoty Jego uczniów uczestniczą w tej Bożej budowli będąc nadbudowywani na ten fundament. Por. O.F. PECCI, *Il pastore d’anime in sant’Agostino*, 19-22; A. LOMBARDI, *L’ecclesiologia di S. Agostino nella polemica donatista*, w: *I conflitti religiosi nella scena pubblica*, ed. L. Alici, Roma 2015, 258-259.

²⁶ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 67, 36, NBA 26, ed. V. Tarulli, Roma 1970, 614, PSP 39, tłum. J. Sulowski, Warszawa 1986, 184; V. GROSSI, *La Chiesa di Agostino*, 192; D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 68-69; R.A. MARCUS, *Episcopus (episcopatus)*, AugLex 2, 882.

²⁷ AUGUSTINUS, *De civitate Dei* XX, 10, CCL 48, 720, ŚW. AUGUSTYN, *O Państwie Bo-*

jak tylko wypełnianiem posłannictwa pasterskiego. Biskupi są zatem w sensie ścisłym pasterzami Kościoła, a godność tę zawdzięczają nie tylko następstwu i pochodzeniu od apostołów, lecz przede wszystkim samemu Chrystusowi – najwyższemu Pasterzowi Kościoła. Dla rozważanego tematu oznacza to jednak, że ich wyniesienie nie może być jakąś jedynie ludzką nominacją, ale ustanowieniem (*constituti sunt episcopi*) przez Tego, który jest Głową Kościoła²⁸.

Można z łatwością zauważyć, że używane przez Hipponczyka określenia opisujące urząd biskupa znów wskazują w pierwszym rzędzie na wyjątkową pozycję, jaką zajmują ci, którzy tę funkcję piastują. Wydają się oni zajmować miejsce znajdujące się jakby ponad Kościołem, co należy rozumieć wyłącznie w sensie, który wskazuje na posiadaną przez nich władzę nad wspólnotą wyznawców Chrystusa. Oni zatem są tymi, którzy kierują Kościołem (*gubernant Ecclesiam*)²⁹. Ich pasterska troska oglądana z perspektywy zajmowanego przez nich wyższego miejsca przybiera zatem postać posiadanej przez nich władzy rządzenia (*rectores Ecclesiae*) nad członkami wspólnoty katolickiej³⁰.

W koncepcji św. Augustyna władza ta różni się jednak od władzy politycznej, gdyż nie jest ona tylko zwyczajnym rządzeniem, ale zatroskanym czuwaniem pasterza nad powierzoną sobie owczarnią. Jako władza posiada ona wprawdzie zdolność do kierowania Kościołem, ale moc owej możliwości wypływa ze źródła, jakim jest napełnione troską czujne dogłądanie wspólnoty katolickiej. Biskup kierując Kościołem nie przestaje być bowiem jedynie stróżem i pasterzem owczarni, która nie należy do niego, lecz jest własnością Chrystusa. Dlatego też władza przypisana do urzędu biskupa daje się poznać bardziej w fenomenie odpowiedzialności za Kościół niż w kontekście panowania nad nim³¹.

zym, t. 2, 673; TENŻE, *Sermo novus* 26, 49, NBA 35/2, 702; TENŻE, *Epistula* 34, 5, PL 33, 133. Por. R.A. MARCUS, *Episcopus (episcopatus)*, AugLex 2, 882.

²⁸ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 126, 3, NBA 28, 140-142, PSP 42, 28; tamże 44, 32, NBA 25, 1120, PSP 38, 182; TENŻE, *De baptismo contra Donatistas* 2, 2, 3, NBA 15/1, ed. A. Lombardi, Roma 1998, 316, ŻMT 38, tłum. A. Żurek, Kraków 2006, 60. Por. O.F. PECCI, *Il pastore d'anime in sant'Agostino*, 19-26; S. GRABOWSKI, *The Church*, 105.

²⁹ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 132, 4, NBA 28, 310, PSP 42, 105; TENŻE, *Contra litteras Petiliani* 2, 11, NBA 15,2, 80; TENŻE, „*Epistula*” 21, 1, PL 33, 88. Por. R. CRESPI, *Ministère et sainteté Pastorale du clergé et solution de la crise donatiste dans la vie et la doctrine de saint Augustin*, Paris: Études augustiniennes 8 (1965), 246-247.

³⁰ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 132, 5, NBA 28, 312, PSP 42, 106; S. GRABOWSKI, *The Church*, 108; J.M. JONCAS, *Clero nordafricano*, ADE, 422; R.A. MARCUS, *Episcopus (episcopatus)*, AugLex 2, 882.

³¹ T. KACZMAREK, *Augustyn z Hippony: „urząd miłości”*, VoxP 36 (2016) t. 65, 205-

Z tego właśnie względu św. Augustyn nazywa ją nałożonym obowiązkiem (*officium dispensationis*)³² oraz ciężarem (*sarcina episcopatus, gravis sarcina*), który należy dźwigać dla dobra wspólnoty kościelnej³³. Wielkość urzędu biskupa leży więc przede wszystkim w wielkości zadania (*magnum opus*), które zostało mu powierzone³⁴.

Wobec tego kierowanie i zarządzanie Kościołem nie polega na wydawaniu poleceń podwładnym, lecz jest ciągłym podejmowaniem trudnej pracy na rzecz powierzonej sobie wspólnoty. Wyłącznie dzięki temu dokonuje się bowiem proces budowania Kościoła (*aedificando Ecclesiae*), czyli możliwe staje się zrealizowanie zadania, które przynależy do istoty urzędu biskupa, widzianej z perspektywy jego apostołskiego pochodzenia³⁵. Podkreślając zatem trud wkładany przez przełożonych wspólnoty w jej budowanie oraz nawiązując do biblijnej metaforyki św. Augustyn nazywa ich pracownikami na roli (*in agro laborare*) oraz rolnikami (*agricolae*)³⁶, którzy trują się doglądając winnicy Pańskiej. Charakter tej pracy Hipponczyk ujmuje w następujących słowach: „Ogrodnik człowiek natomiast uprawia winnicę o tyle, że orze, oczyszcza, stosuje inne zabiegi właściwe ogrodniczej pilności”³⁷. Owa praca

208; D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 67-68.

³² AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 126, 3, NBA 28, 142, PSP 42, 28; T. KACZMAREK, „*Seges Ecclesiae*”. *Eklezjalny wymiar męczeństwa w nauczaniu św. Augustyna*, Toruń: „Scripta Theologica Thoruniensia” 13 (2010), 40; TENŻE, *Augustyn z Hippony: „urząd miłości”*, *VoxP* 36 (2016) t. 65, 206-209.

³³ AUGUSTINUS, *Sermo* 91, 5, NBA 30/2, 124 tamże 178, 1, 1, PL 38, 961; tamże 339 A, 1, 1, PL 38, 1480; tamże 340, 1, PL 38, 1482-1484; tamże 46, 3, CCL 41, ed. C. Lambot, Turnholt 1961, 530; TENŻE, *Epistula* 71, 1, PL 33, 241-242; tamże 85, 1, PL 33, 295; TENŻE, *De civitate Dei* XIX, 19, CCL 48, 687, ŚW. AUGUSTYN, *O Państwie Bożym*, t. 2, 621; TENŻE, *De opere monachorum* 29, 37, PL 40, 576-577. Por. S. GRABOWSKI, *The Church*, 106; T. KACZMAREK, „*Seges Ecclesiae*”. *Eklezjalny wymiar męczeństwa w nauczaniu św. Augustyna*, Toruń: „Scripta Theologica Thoruniensia” 13 (2010), 40; A. TRAPÉ, *San Agostino. L'uomo, il pastore, il mistico*, Roma 2001, 167-173; S. LANCEL, *Saint Augustine*, 185; D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 67-68; J.T. LIENHARD, *Ministero*, ADE, 950; R.A. MARCUS, *Episcopus (episcopatus)*, *AugLex* 2, 884. Pojęcie *sarcina* – *ae*, które oznacza: „tobolek, bagaż osobisty, tobolek żołnierski, ciężar, kłopot” (*Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 5, 33), podkreśla ciężar odpowiedzialności, jaką ponoszą biskupi za powierzony ich opiece lud.

³⁴ AUGUSTINUS, *Sermo* 178, 1, 1, PL 38, 961.

³⁵ TENŻE, *Enarratio in Ps.* 126, 2, NBA 28, 138, PSP 42, 27; TENŻE, *Contra Cresconium* 1, 9, 12, NBA 16/1, 58; tamże 2, 1, 1, NBA 16/1, 100.

³⁶ TENŻE, *Enarratio in Ps.* 36 (1), 2, NBA 25, 748, PSP 37, tłum. J. Sulowski, Warszawa 1986, 390; tamże 132, 4, NBA 28, 310, PSP 42, 105.

³⁷ Tamże 66, 1, NBA 26, 530-532: „*Agricola autem homo vineam colit hactenus*, ut

posiada zatem wymiar pozytywny przyczyniający się do wydania owoców i ich wzrostu oraz nie mniej ważny wymiar negatywny, który polega na oczyszczaniu, czyli obronie przez różnego rodzaju zagrożeniami, jakie mogły uniemożliwić owocowanie lub je znacznie spowolnić.

Św. Augustyn podkreśla, że budowanie Kościoła, czyli trud wkładany w pracę w winnicy Pańskiej, który jest jednocześnie podstawowym obowiązkiem powołanych przez Boga rolników, polega w głównej mierze na sprawowaniu sakramentów świętych, modlitwie oraz – przede wszystkim – głoszeniu słowa Bożego³⁸. W tej pracy chodzi bowiem nade wszystko o to, by zapalić ogniem miłości do Boga i bliźniego tych, którym przepowiadana jest Ewangelia³⁹. Dlatego też Hipponczyk zauważa za św. Pawłem Apostołem (Tt 1, 9), że biskupem może zostać wybrany jedynie ten, kto przekazuje w Kościele zdrową naukę (*doctrina sana*), która buduje wiarę wszystkich słuchających oraz przekonuje tych, którzy sprzeciwiają się jej⁴⁰. To zaś możliwe jest jedynie wówczas, gdy ten, który naucza, sam płonie miłością, o której mówi⁴¹. Natomiast w wymiarze negatywnym owo głoszenie słowa Bożego winno być zabezpieczaniem i strzeżeniem katolików przed niezgodnymi z nauczaniem Kościoła naukami propagowanymi przez heretyków, których Hipponczyk nazywa zwodzicielami umysłów (*vaniloqui et mentium seductores*)⁴².

Ważną częścią zatroskanej pracy pasterzy-rolników czuwających nad ładem w uprawianej Bożej winnicy jest również staranie o czystość obyczajów chrześcijańskich członków Kościoła. Dlatego też św. Augustyn podkreśla, że zadaniem stróżów-biskupów (*speculatores*) ustanowionych w Kościele przełożonymi (*populorum praepositi, constituti*

aret, putet, adhibeat caetera quae pertinent ad agricolarum diligentiam”, PSP 39, 141.

³⁸ Tamże 126, 2, NBA 28, 138: „Qui sunt qui laborant aedificantes? Omnes qui in Ecclesia praedicant verbum Dei, ministri Sacramentorum Dei”, PSP 42, 27; TENZE, *Epistula* 149, 2, 16, PL 33, 636-637; tamże 137, 1, 1, PL 33, 515-516; TENZE, *Sermo* 340 A, 2, PL 38, 1484. Por. J.T. LIENHARD, *Ministero*, ADE, 948-950.

³⁹ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 103 (1), 16, NBA 27, ed. T. Mariucci – V. Tarulli, Roma 1976, 666-668, PSP 41, tłum. J. Sulowski, Warszawa 1986, 20; tamże 103 (2), 4, NBA 27, 678, PSP 41, 25; TENZE, *Sermo* 46, 5, CCL 41, 532-533.

⁴⁰ TENZE, *Enarratio in Ps.* 67, 39, NBA 26, 620, PSP 39, 186; TENZE, *Sermo* 178, 1, 1, PL 38, 961. Por. O.F. PECCI, *Il pastore d’anime in Sant’Agostino*, 99-110.

⁴¹ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 103 (1), 16, NBA 27, 666-668, PSP 41, 20; tamże 103 (2), 4, NBA 27, 678, PSP 41, 25; TENZE, *Epistula* 137, 1, 1, PL 33, 515-516. Por. D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 242-292.

⁴² AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 67, 39, NBA 26, 620, PSP 39, 186. Por. D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 205-241.

sunt in Ecclesiis) jest karcenie grzechów (*obiurgando peccata*)⁴³, które realizuje się przez nauczanie (*docendo*), upominanie (*monendo*), oskarżanie (*obiurgando*) czy też zachęcanie (*hortando*)⁴⁴. Pobłażanie bowiem grzechom (*laxare peccatis*) popełnianym przez podwładnych nie jest bowiem – co podkreśla św. Augustyn – żadną łagodnością czy też okazywaną im delikatnością (*lenitas*), lecz raczej przewrotną i fałszywą niewinnością (*perversa et falsa innocentia*), która nie tylko nie przynosi żadnych pozytywnych skutków w postaci poprawy grzesznika, lecz wręcz stanowi zachętę do dalszego złego postępowania, gdyż łagodność biskupa odczytują oni wówczas jako pochwałę własnej nieprawości⁴⁵. Dlatego też biskup, realizując swoją pracę w tym wymiarze czujnego zatroskania o wspólnotę Kościoła, winien być wytrwały i stanowczy nawet wówczas, gdy stosowane przez niego karcenie nie będzie dobrze odbierane przez tych, których ono dotknie. Wartością nadrzędną nie może być bowiem zadowolenie grzesznika, lecz jego zbawienie⁴⁶. Jednocześnie biskup Hippony zaleca swym współbraciom w pełnionej misji cierpliwość (*tolerantia*) wobec tych, którzy popadają w rozmaite nieprawości, która winna wpływać z pamięci o własnej grzeszności⁴⁷.

⁴³ AUGUSTINUS, *De civitate Dei* I, 9, CCL 47, 10, Św. AUGUSTYN, *O Państwie Bożym*, t. 1, 87; *Sermo novus* 2, 9, NBA 35/1, 20. Por. P. BROWN, *Augustyn z Hippony*, tłum. W. Radwański, Warszawa 1993, 237; S. GRABOWSKI, *The Church*, 106; T.J. VAN BAVEL, *Disciplina*, ADE, 577-578.

⁴⁴ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 38, 3, NBA 25, 886, PSP 38, 62; TENZE, *Sermo* 47, 5, CCL 41, 575. Por. P. BROWN, *Augustyn z Hippony*, 246-254.

⁴⁵ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 50, 24, NBA 25, 1326-1328, PSP 38, 289. Por. M. TERKA, *Przewodnik w wierze. Rola katechety w formacji chrzcielnej w świetle pism katechetycznych św. Augustyna*, w: *Rozbudzić pamięć chrztu. Chrzest w historii, teologii i katechezie*, red. R. Ceglarek – M. Borda, Częstochowa 2016, 247-248.

⁴⁶ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 128, 4, NBA 28, 200-202, PSP 42, 55; TENZE, *De fide et operibus liber unus* III, 3-4, PL 40, 199-200, Św. AUGUSTYN, *Wiara i uczynki*, w: Św. AUGUSTYN, *Pisma katechetyczne*, tłum. W. Budzik, Warszawa 1952, 175. W kontekście przygotowania do chrztu katechumena św. Augustyn (*De fide et operibus* I, 1, PL 40, 197-198, Św. AUGUSTYN, *Pisma katechetyczne*, 171-172) pisze o miłosiernej surowości (*misericors severitas*), która polega na stawianiu wysokich wymagań wobec wszystkich pragnących przyjąć sakrament chrztu, a nie udzielać go tym, którzy nie chcą przyjąć chrześcijańskiej moralności. W takiej bowiem sytuacji odmowa udzielania chrztu przez biskupa, choć wydaje się być czynem surowym, to jednak w istocie jest okazaniem miłosierdzia, gdyż jego celem jest nawrócenie i dobro duchowe katechumena. Por. T.J. VAN BAVEL, *Disciplina*, ADE, 577; M. TERKA, *Przewodnik w wierze*, 243-256.

⁴⁷ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 50, 24, NBA 25, 1326, PSP 38, 289; TENZE, *Contra Cresconium* 3, 52, 58, NBA 16/1, 268; TENZE, *De moribus Ecclesiae catholicae et de moribus Manichaeorum* 1, 32, 69, PL 32, 1339. Por. T.J. VAN BAVEL, *Disciplina*, ADE,

Św. Augustyn podkreśla także, że owo zatroskane czuwanie biskupa wyrażające się w karceniu oraz ostrzeganiu przed złem herezji i grzechu może zrealizować się oraz przynosić zamierzony skutek dopiero wówczas, gdy pasterz nie tylko wskazuje innym właściwą drogę, lecz sam nią podąża⁴⁸. Hipponczyk zauważa w związku z tym: „W Kościele bowiem jest taki porządek: jedni idą przodem, inni za nimi. Ci, którzy idą pierwsi, stają się przykładem dla idących za nimi. Ci, co idą z tyłu, naśladowują tych, którzy idą w przedzie, czy ci, którzy dają przykład tym, którzy idą za nimi, czy za nikim nie idą? Gdyby za nikim nie szli, zbłądziliby. Idą oni w ślad za kimś, za samym Chrystusem. Otóż lepsi w Kościele, dla których już nie ma wśród ludzi przykładu do naśladowania, ponieważ czyniąc postępy wyprzedzili wszystkich, mają za przykład jedynie Chrystusa, za którym będą szli aż do końca. I widzieliście po kolei stopnie przedstawione przez Pawła Apostoła: «Bądźcie moimi naśladowcami, jak ja jestem naśladowcą Chrystusa» (1 Kor 4, 16). Zatem ci, którzy stawiają kroki mocno na skale, niechaj będą wzorem dla wiernych”⁴⁹.

Biskupi są zatem tymi, którzy idą na przedzie pochodów uczniów Chrystusa (*qui praesunt Ecclesiis, praecedentes*) i dopiero z tej właśnie racji są w nim przełożonymi i zwierzchnikami (*praepositi*)⁵⁰. Teza

576. Św. Augustyn (*De fide et operibus* III, 4, 1, PL 40, 199-200, Św. AUGUSTYN, *Pisma katechetyczne*, 174-175) przypomina również, że tolerancja wobec grzeszników jest naśladowaniem Chrystusa, który cierpliwie znosił obecność Judasza w gronie Apostołów.

⁴⁸ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 50, 24, NBA 25, 1326-1328, PSP 38, 289.

⁴⁹ Tamże 39, 6, NBA 25, 938: „Etenim in Ecclesia iste ordo est: alii praecedunt, alii sequuntur: et qui praecedunt, exemplo se praebent sequentibus; et qui sequuntur, imitantur praecedentes. Sed et illi qui se exemplo praebent sequentibus, numquid neminem sequuntur? Si neminem sequuntur, errabunt. Sequuntur ergo et illi aliquem, ipsum Christum. Meliores quique in Ecclesia, quibus non remansit iam homo quem imitentur, quia omnes proficiendo superaverunt, ipse Christus eis remanet, quem usque in finem sequuntur. Et cernitis ordinatos gradus per Paulum apostolum dicentem: «Imitatores mei estote, sicut et ego Christi». Ergo qui iam directos gressus habent in petra, forma sint fidelibus”, PSP 38, 90. Por. D.W. REDDY, *Umilità*, ADE, 1419-1421.

⁵⁰ TENZE, *Sermo novus* 26, 49, NBA 35/2, 702; TENZE, *Enarratio in Ps.* 36 (1), 2, NBA 25, 748, PSP 37, 390-391. Por. J. RATZINGER, *Kościół w pobożności świętego Augustyna*, w: J. RATZINGER, *Opera omnia. Lud i Dom Boży w nauce św. Augustyna o Kościele*, tłum. W. Szymona, red. K. Gózdź – M. Górecka, t. 1, Lublin 2014, 456-457; S. GRABOWSKI, *The Church*, 105; D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 28; J.M. JONCAS, *Clero nordafricano*, ADE, 422. Dla uchwycenia właściwej dla św. Augustyna gry słów warto zwrócić uwagę na znaczenie użytych w tym kontekście terminów. *Praesum – esse, – fui*: „stać na czele, sprawować zwierzchnią władzę, przewodniczyć, kierować, zarządzać, dowodzić, być główną osobą, grać czołową rolę, strzec, chronić” (*Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 4, 269-270); *praecedo*,

ta, choć wydaje się oczywistą, to jednak wyznacza i precyzuje miejsce zajmowane przez biskupa we wspólnocie Kościoła. Z jednej strony podkreśla ona wspomnianą już wyżej rolę przełożonego jako pośrednika (*mediator*) pomiędzy Bogiem a społecznością wiernych, kreśląc postać tego, kto będąc wzorem do naśladowania prowadzi swych podwładnych do Chrystusa, lecz z drugiej strony biskup jest tylko tym, który choć idzie na przedzie, to jednak ciągle pozostaje jednym z wielu członków jednego Kościoła, a w związku z tym sam podlega jego prawom i władzy najwyższego Pasterza, jakim jest Chrystus⁵¹. Stąd też biskup Hippony, mówiąc w imieniu swych współbraci w pełnionej misji pasterza i stróża wspólnoty Kościoła, stwierdza: „Otóż, bracia, jeśli pragniemy być pilnowani w cieniu pod skrzydłami Boga, bądźmy Izraelem. Strzeżemy bowiem was z obowiązku nałożonego, ale wraz z wami pragniemy być pilnowani. Dla was jesteśmy niczym pasterze, ale pod owym Pasterzem jesteśmy wraz z wami owcami. Z tego miejsca jesteśmy dla was niczym doktorzy, ale pod owym jedynym Mistrzem w tej szkole wraz z wami jesteśmy współuczniami”⁵².

To bycie jednocześnie na przedzie i w jednym szeregu z innymi, pasterzem i owcą, czuwającym i tym, nad którym należy czuwać, stróżem i pilnowanym, w gruncie rzeczy jeszcze raz uzasadnia przytoczoną wyżej tezę głoszącą, że owo podwyższone miejsce, jakie zajmuje biskup we wspólnocie chrześcijan, nie stawia go ponad Kościołem, lecz czyni zeń tego, komu tylko zlecono pasterskie zadanie troski o innych. Św. Augustyn podkreśla bowiem za św. Pawłem Apostołem (1 Kor 3,

– *ere*, – *cessi*, – *cessum*: „iść przodem, przed kimś, poprzedzać, wyprzedzać, prześcignąć w czymś, przewyższyć kogoś lub coś, górować nad kimś lub czymś” (*Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 4, 225); *praepono*, – *ere*, – *posui*, – *positum*: „postawić na początku, na przedzie, postawić kogoś na czele, mianować przełożonym, zwierzchnikiem” (*Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 4, 257).

⁵¹ AUGUSTINUS, *Sermo novus* 10, 2, NBA 35/1, 184: „Nos episcopi sumus, sed vobiscum christiani sumus”; tamże 46, 30, CCL 41, 555-557; tamże 47, 2, CCL 41, 572-573. Por. *Augustinus. Das Antlitz der Kirche*, ed. H. Urs von Balthasar, Einsiedeln-Köln 1942, 26-27; P. BROWN, *Augustyn z Hippony*, 233.

⁵² AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 126, 3, NBA 28, 142: „Eia, fratres, si volumus sub umbra alarum Dei custodiri, simus Israel. Custodimus enim vos ex officio dispensationis; sed custodiri volumus vobiscum. Tamquam vobis pastores sumus, sed sub illo Pastore vobiscum oves sumus. Tamquam vobis ex hoc loco doctores sumus; sed sub illo uno Magistro in hac schola vobiscum condiscipuli sumus”, PSP 42, 28-29. Por. A. TRAPÉ, *San Agostino. L'uomo, il pastore, il mistico*, 173; S. GRABOWSKI, *The Church*, 106-108. F. VAN DER MEER, *Augustinus der Seelsorgen. Leben und Wirken eines Kirchenväters*, Köhln 1951, 32-33; J.T. LIENHARD, *Ministero*, ADE, 950.

6. 9), że choć biskup jest ogrodnikiem, który sadi Bożą winnicę, dogląda ją i podlewa, to jednak nie potrafi sprawić, by ona rosła i wydała owoce, gdyż tym, kto daje wzrost jest wyłącznie Bóg. Ten zaś, kto dostarcza winnicy wody i troszczy się o nią z łaski i ustanowienia Bożego, jest wyłącznie robotnikiem (*agricola*). Dlatego to Bóg jest pierwszym troszczącym się o Kościół, zaś biskupi wypełniają tę misję o tyle, o ile współpracują w najwyższym Ogrodniku⁵³.

W tym więc kontekście znów odsłania się i głębiej wyjaśnia owo tajemnicze miejsce biskupa w Kościele, które polega na wywyższonym uniżeniu i pełnieniu swej posługi z miejsca podwyższonego, lecz zawsze „u stóp” ludu Bożego⁵⁴. Przewodzenie powierzonym jego trosce wiernym nie polega na posiadaniu władzy nad nimi, ale jest w zasadzie przewodnictwem duchowym względem nich, co wymaga od biskupa przede wszystkim świętości życia. Hipponczyk podkreśla bowiem, że powinien on należeć do grona tych, którzy są lepsi w Kościele (*meliores*) oraz stanowić duchowy wzór dla wiernych (*forma sunt fidelibus*)⁵⁵.

⁵³ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 66, 1, NBA 26, 530-532, PSP 39, 140-141.

⁵⁴ TENŻE, *In Iohannis evangelium tractatus* 123, 5, CCL 36, ed. R. Willems, Turnholt 1954, 678-679, PSP 15/2, tłum. W. Szoldrski, Warszawa 1977, 365-366; AUGUSTINUS, *Sermo* 91, 5, NBA 30/2, 124; TENŻE, *Sermo* 58, 5, 6, NBA 30/2, 188; TENŻE, *Contra Cresconium* 2, 11, 13, NBA 16/1, 120.

⁵⁵ TENŻE, *Enarratio in Ps.* 39, 6, NBA 25, 938, PSP 38, 90; TENŻE, *Contro litteras Petilianian* 2, 11, PL 43, 261. Por. R. CRESPIN, *Ministère et sainteté Pastorale*, Paris: „Études augustiniennes” 8 (1965), 246-247; S. GRABOWSKI, *The Church*, 106-107; D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 28-29; tamże, 71; P. SCHRODT, *Sancti*, ADE, 1247-1249; M. TERKA, *Autorytet fundamentem wiary w myśleniu religijnym św. Augustyna*, VeC 1 (2013), 95-101. Dla głębszego zrozumienia myśli św. Augustyna warto odwołać się od szerszej gamy semantycznej użytych przez niego słów. *Bonus*, – a, – um, comp. *melior*, *melius*: oznacza m. in: „będący w dobrym stanie, mocny, trwałe, porządkny, prawdziwy (np. o metalach szlachetnych), zacny, prawy, uczciwy, rzetelny, sprawiedliwy, szanowny, czcigodny, dostojny, znakomity, wzorowy, dobrotliwy, życzliwy, przyjazny, przychylny, łaskawy, kochający, dbały, wierny, oddany, szlachetny, doskonały” (*Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 1, 374-376); *forma*, – ae oznacza m. in: kształt, postać, wygląd, sposób postępowania, reguła, norma, wzór, ideał, odbicie, obraz, wizerunek (*Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 2, 572-573). W tym kontekście warto również przytoczyć świadectwo Possydyusza z Kalamy (*Vita Augustini* 31, 9, NBA 39, ed. A. Lombardi, Roma 2010, 78, *Żywot św. Augustyna*, tłum. P. Nehring, „Źródła Monastyczne” 26, Kraków 2002, 128) pierwszego biografy świętego z Hippony, dotyczące dziedzictwa, które pozostawił po swej śmierci św. Augustyn: „Ów biskup przyjęty przez Boga i drogi Bogu, z pewnością jasno udowodnił w swoich pismach, że, na ile można to zobaczyć w świetle prawdy, żył w sposób słuszny i rozumny dla wiary, nadziei i miłości Kościoła katolickiego, czego dowiadują się ci, którzy

Tych zaś, którzy w pełni realizują owo pasterskie zadanie nazywa nawet mężami najlepszymi i najświętszymi (*virii optimi et sanctissimi*)⁵⁶.

Dlatego też biskup Hippony określa swych braci w posłudze jako tych, którzy uczestniczą w czcigodnej i służbie (*in ministerio honorabili*)⁵⁷. Tym zatem, co przynosi biskupowi zaszczyt, nie jest piastowane przez niego stanowisko, lecz wierna służba ludowi Bożemu⁵⁸. Co więcej, zauważa on również, że skoro służba człowiekowi jest w zasadzie służbą wobec samego Chrystusa, to nie można uważać jej za rodzaj degradacji, lecz właśnie wywyższenia, gdyż wypełnia się ją na rozkaz Chrystusa⁵⁹. W ten sposób myśl Hipponczyka odsłania swoiste sprzę-

czepią korzyści z czytania tego, co napisał na temat spraw Boskich. Ale ja sądzę, że więcej mogli zyskać ci, którym dane było także słuchać go i oglądać, gdy mówił będąc w kościele, a zwłaszcza ci, którzy wiedzieli, jak żył pomiędzy ludźmi”. Więcej na temat obecności świętych w Kościele i ich roli wobec pozostałych członków wspólnoty katolickiej zob. N. CIPRIANI, *Molti e uno solo in Cristo*, 146-150. Św. Augustyn podkreśla jednak, że nie zawsze przecież w Kościele zdarza się tak, że świętość życia idzie w parze w piastowanym urzędem, dlatego też nie wszyscy biskupi są przykładem do naśladowania. (Zob. AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 124, 7, NBA 28, 98, PSP 42, 9. Por. M. TERKA, *Żli chrześcijanie w Kościele w świetle nauczania św. Augustyna*, VoxP 33 (2013) t. 60, 429-436). Nie zmienia to jednak podstawowego dla Hipponczyka założenia, że dopiero wówczas w sposób autentyczny wypełniają oni swą misję, gdy godność urzędu zostaje podkreślona nienagannym życiem chrześcijańskim. Z tego powodu w niniejszym artykule zostanie ujęty wyłącznie ten aspekt posługi biskupa, gdyż oddaje on istotę tego urzędu pomijając nawet liczne przypadki jej zakłamywania przez grzeszników zasiadających na stolicach apostoelskich. Aspekt moralny ukazujący nieco z roli złych biskupów w Kościele zostanie zaś ukazany jedynie w odniesieniu do podjętej w niniejszym krótkim opracowaniu problematyki władzy i służby właściwej dla urzędu biskupa. Szerzej na temat obecności złych chrześcijan w Kościele. Zob. F. VAN DER MEER, *Augustinus der Seelsorgen. Leben und Wirken eines Kirchenväters*, 479-480; N. CIPRIANI, *Molti e uno solo in Cristo*, 146-150; T.J. VAN BAVEL, *Disciplina*, ADE, 576; M. TERKA, *Żli chrześcijanie w Kościele w świetle nauczania św. Augustyna*, VoxP 33 (2013) t. 60, 417-448.

⁵⁶ AUGUSTINUS, *De moribus Ecclesiae catholicae* 1, 32, 69, PL 32, 1339.

⁵⁷ TENZE, *Enarratio in Ps.* 67, 34, NBA 26, 612, PSP 39, 183; TENZE, *Sermo* 340 A, PL 38, 1483. Więcej o pojęciu służby związanej z posługą biskupów, prezbiterów i diakonów (*ministerium*) w nauczaniu św. Augustyna zob. J.T. LIENHARD, *Ministero*, ADE, 947-950; L.F. BACCHI, *The Theology of Ordained Ministry in the Letters of Augustine of Hippo*, San Francisco 1998; E. SAUSER, *Gedanken zum priesterlichen Dienst in der Theologie des hl. Augustinus*, „Trerertheologische Zeitschrift” 77 (1968), 86-103.

⁵⁸ AUGUSTINUS, *Epistula* 217, 1, NBA 23, ed. L. Carrozzi, Roma 1974, 574; T. KACZMAREK, „*Seges Ecclesiae*”. Eklezjalny wymiar męczeństwa w nauczaniu św. Augustyna, Toruń: „Scripta Theologica Thoruniensia” 13 (2010), 40; D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 67.

⁵⁹ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 124, 7, NBA 28, 98, PSP 42, 9; T.J. VAN BAVEL, *Amore*, ADE, 180.

zenie zwrotne, jakie zachodzi pomiędzy wywyższeniem i godnością biskupa a jego uniżoną służbą wobec ludu. Prawdziwym przewodnikiem, czyli pasterzem i stróżem idącym na przedzie, może być bowiem jedynie ten, kto służy wszystkim idącym za nim. Jednocześnie jednak służyć, czyli być „u stóp” ludu Bożego, może tylko ten, kto stoi na jego czele i jest jego duchowym, godnym naśladowania przewodnikiem, który zdolny jest poprowadzić innych do Chrystusa drogą, jaką sam przemierza. Służba nie zaprzecza zatem wywyższeniu biskupa rozumianemu jako bycie na przedzie, lecz je umożliwia, a z kolei owo autentyczne wywyższenie realizuje się wyłącznie jako pokorne uniżenie, które warto naśladować. Przewodzić znaczy bowiem w istocie być pożytecznym, czyli służyć innym (*praeesse et prodesse*)⁶⁰.

Zawarty w myśli św. Augustyna opis miejsca zajmowanego w Kościele przez biskupa odślania kryjący się w tej posłudze dynamizm, który może być rozpatrywany już nie tylko na płaszczyźnie czystego przedstawienia rzeczy, lecz także w perspektywie aksjologiczno-moralnej. Chociaż bowiem pomiędzy wywyższeniem biskupa a jego uniżoną służbą Kościołowi nie zachodzi sprzeczność, to jednak w tak zarysowanym polu istnienie pewnego rodzaju napięcie możliwe do uchwycenia wówczas, gdy spojrzysz na nie właśnie przez pryzmat moralny. Hipponczyk podkreśla bowiem, że w owym uniżonym wywyższeniu biskupa kryje się napięcie, które polega na otwartej przed tym, kto sprawuje ten urząd, pokusie samowywyższenia lub wywyższania go przez innych członków Kościoła. Zagadnienie to wydaje się być istotne dla głębszego zrozumienia problemu władzy i służby związanej z urzędem biskupa.

3. Pokusa władzy i pochlebstwa

Tych, którzy przewodzą Kościołowi ze względu na to, że są ludźmi wielkimi oraz mężami duchowymi (*magni Ecclesiae spiritalis viri*),

⁶⁰ AUGUSTINUS, *Epistula* 134, 1, NBA 22, ed. L. Carrozzi, Roma 1971, 122; TENŻE, *De civitate Dei* XIX, 19, CCL 48, 686-688, Św. AUGUSTYN, *O państwie Bożym*, t. 2, 620; TENŻE, *De moribus Ecclesiae catholicae* 1, 32, 69, PL 32, 1339. Por. T. KACZMAREK, „*Seges Ecclesiae*”. Eklezjalny wymiar męczeństwa w nauczaniu św. Augustyna, Toruń: „*Scripta Theologica Thoruniensia*” 13 (2010), 40; A. TRAPÉ, *San Agostino. L'uomo, il pastore, il mistico*, Roma 2001, 170. Teza ta była ideą, która prowadziła św. Augustyna w jego posłudze biskupiej w Hipponie i ją wyznaczała w sferze praktycznych działań podejmowanych przez niego. Por. O.F. PECCI, *Il pastore d'anime in Sant'Agostino*, 45-52; T. KACZMAREK, *Augustyn z Hippony: „urząd miłości”*, VoxP 36 (2016) t. 65, 205; D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 66-67.

św. Augustyn nazywa za Psalmistą górami (*montes*)⁶¹. Ku nim zatem zwracają się oczy pozostałych członków Kościoła jako ku swym przewodnikom na drodze wiary wiodącej do Chrystusa. Wielkość owych gór skłania bowiem członków ludu Bożego do oderwania swych oczu od rzeczy ziemskich i doczesnych oraz zwrócenia ich w stronę nieba. Termin „góry” oznacza jednak w myśli Hipponczyka nie tylko wielkość duchowych zwierzchników Kościoła rozumianą jako coś godnego naśladowania, bo wiodącego do Chrystusa, lecz także odsłania zawartą w niej możliwość jej zaprzeczenia. Wielkość może bowiem stać się podstawową pokusą właściwą wszystkim pełniącym w Kościele wysokie funkcje. Dzieje się tak wówczas, gdy góra zamiast kierować wzrok wszystkich, którzy na nią patrzą w stronę nieba, czyli ku Chrystusowi, przesłania sobą całe pole ich widzenia i skupia ich uwagę wyłącznie na sobie. Zjawisko to może również zachodzić w odniesieniu do niej samej wówczas, gdy zapatrzona we własne wywyższenie pokłada ufność w swej chwale (*gloriabatur in se*)⁶². W ten sposób jednak jej wielkość staje się przeszkodą w świętości życia, a tym samym we właściwym przewodzeniu Kościołowi. Św. Augustyn nazywa ją wprost nadętością (*tumor*), której źródłem jest pycha⁶³.

⁶¹ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 39, 6, NBA 25, 940, PSP 38, 91; TENŻE, *Sermo* 46, 17, CCL 41, 543-544. Por. D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 71-72. Określenie to odnosi biskup Hippony przede wszystkim do Apostołów, Ewangelistów, proroków i mądrych doktorów, którzy nauczają w Kościele i używa go często w aspekcie ich świętości będącej wzorem dla pozostałych uczniów Chrystusa. W tym gronie nauczających i przewodzących w Kościele można jednak odnaleźć również biskupów, którzy są następcami Apostołów i głoszą w Kościele Ewangelię nauczając prawd wiary. Por. O.F. PECCI, *Il pastore d'anime in sant'Agostino*, 19-26; M. TERKA, *Autorytet fundamentem wiary w myśleniu religijnym św. Augustyna*, VeC 1 (2013), 98.

⁶² AUGUSTINUS, *In Iohannis evangelium tractatus* 14, 5, CCL 36, 143, PSP 15/1, tłum. W. Szoldrski – W. Kania, Warszawa 1977, 214.

⁶³ TENŻE, *Enarratio in Ps.* 39, 6, NBA 25, 940, PSP 38, 90-91; TENŻE, *In Iohannis evangelium tractatus* II, 4, CCL 36, 13-14, PSP 15/1, 43; TENŻE, *De musica* VI 13, 40, NBA 3/2, 684, Św. AUGUSTYN, *O muzyce*, tłum. D. Turkowska, w: Św. AUGUSTYN, *Dialogi i pisma filozoficzne*, t. 4, Warszawa 1954, 58; TENŻE, *De Trinitate* XIII, 17, PL 42, 1031-1032, Św. AUGUSTYN, *O Trójcy Świętej*, tłum. M. Stokowska, POK 25, Poznań-Warszawa-Lublin 1962, 366. Por. P. BROWN, *Augustyn z Hippony*, 233; D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 75. Użyte przez św. Augustyna w tym kontekście słowo *tumor*, – *oris* oznacza m. in.: „nadętość, pychę, zarozumiałość, napuszoność” (*Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 5, 456). Wszystkie te określenie oddają naturę zjawiska, o którym pisze biskup Hippony. Zagadnienie pychy jest jednak zbyt obszernym tematem, by mogło być rozwinięte w niniejszym artykule. Dlatego też zostanie w nim poruszony jedynie ten aspekt nadętości, który wystarczy do jej opisu w kontekście podjętego tematu.

Należy zauważyć, że Hippończyk ukazuje ową nadętość jako tylko pewną możliwość bycia przewodnikiem i stróżem w Kościele, czyli również biskupem. Nie należy ona zatem do istoty urzędu biskupiego, w którego naturę wpisane jest przecież wywyższenie polegające na z troskanej służbie ludowi Bożemu, ale występuje jako ugruntowana na tej naturze forma jej zaprzeczenia, a stanowiąc określoną możliwość bycia, odsłania się jako ciągle otwarta pokusa (*tentatio*). Dlatego też św. Augustyn może nauczać o prawdziwych i fałszywych biskupach, czyli tych, którzy pełnią swą misję zgodnie z istotą piastowanego przez siebie urzędu oraz tych, którzy postępują w sposób z nią sprzeczny⁶⁴.

Skoro jednak nadętość jest zaprzeczeniem istoty urzędu biskupa, a jednocześnie bazuje ona na naturalnym dla niego wywyższeniu, to oznacza to, że warunkiem możliwości jej zaistnienia może być jedynie pozbawienie owego wywyższenia charakterystycznego dla niego aspektu pokornej służby lub też pewnego rodzaju jej deformacja. Hippończyk podkreśla, że dzieje się tak na podwójnej drodze: samowywyższenia tego, kto piastuje funkcję biskupa oraz wywyższenia go przez tych, którzy mu podlegają, czyli pochlebstwa. Wydaje się jednak, że te dwie możliwości nie wykluczają się wzajemnie, lecz harmonijnie się uzupełniają.

Związek, jaki pomiędzy nimi zachodzi, św. Augustyn oddaje opisując pokusy, którymi kuszony jest człowiek. Obok bowiem pierwszej pokusy – błędu i głodu prawdy polegającej poszukiwaniu szczęścia w światowych przyjemnościach oraz drugiej pokusy – pożądlivosti, która wyraża się w doznawaniu trudności w dobrym życiu ze względu na skrępowanie grzesznymi przyzwyczajeniami, a także trzeciej pokusy – znużenia polegającej na odczuwaniu niemal wstrętu wobec obfitego pokarmu duchowego, jakiego udziela Bóg, wymienia również pokusę czwartą, właściwą już tylko tym, którzy kierują Kościołem, a jest nią pożądanie ludzkich zaszczytów (*honoris laudemque humanarum appetitio*) i wyjaśnia ją w następujących słowach: „A więc wybawiony od błędu, wyrwany z trudności czynienia dobrze, wyzwolony z nudy i wstrętu do słowa Bożego, być może staniesz się godnym, żeby ci został powierzony lud. Postawionym zostaniesz przy sterze okrętu rządząc Kościołem. Tu czeka cię czwarta pokusa. Burze morskie uderzające w Kościół trwożą sternika. Ponadto owe trzy pokusy mogą spotkać każdego pobożnego wierzącego przynależącego do ludu Bożego; ta czwar-

⁶⁴ AUGUSTINUS, *Sermo* 46, 21-28, CCL 41, 547-555; tamże 47, 2, CCL 41, 572-573, TENZE, *Epistula* 48, 2, PL 33, 188.

ta jest naszą. Bo im bardziej jesteście szanowani, na tym większe wystawiamy się niebezpieczeństwo. Obawiać się trzeba, żeby kogoś z nas nie oderwało od prawdy niebezpieczeństwo błędu; lękać się trzeba, żeby każdego z was nie powaliła pożądlivość jego, żeby nie obrał pójścia za nią raczej niż wzywania pana we własnych trudnościach; bać się trzeba, żeby każdemu z was nie wydało się mniej mądrym słowo Boże i żeby ze wstrętu do jedzenia nie zmarł, natomiast pokusa rządzenia, pokusa niebezpieczeństw w kierowaniu Kościołem przede wszystkim nas dotyczy. Ale w jaki sposób i wy będziecie od niej wolni, skoro cały okręt jest w niebezpieczeństwie?”⁶⁵.

Niebezpieczeństwo, jakie grozi wszystkim kierującym Kościołem, identyfikuje zatem Hipponczyk z pokusą rządzenia (*tentatio vero gubernandi*). Pojawia się ona w polu świadomości wówczas, gdy delikatne napięcie pomiędzy wywyższeniem a służbą, należące do natury urzędu biskupa, zostaje zredukowane do samego tylko wywyższenia. Wówczas bowiem podwyższone miejsce, jakie zajmuje biskup we wspólnocie Kościoła, przestaje już być takim ze względu na konieczność służby ludowi Bożemu, lecz staje się wyrazem wyższości tego, kto je zajmującego nad resztą członków wspólnoty. Tym sposobem właściwe stróżowi przewodzenie zostaje utożsamione z pilnowaniem, a nawet z panowaniem, zaś cała posługa biskupa z władzą i rządzeniem. Przykładem tego rodzaju redukcji posługi pasterskiej do posiadanej władzy jest dla św. Augustyna opisany na kartach Pisma Świętego Szymon Mag. On bowiem pragnął kupić od Apostołów dary Ducha Świętego, by móc tak jak oni czynić cuda i być przez innych podziwianym, ponieważ – jak podkreśla Hipponczyk – bardziej „ukochał moc cudowną, a nie naśladowania pokory” (*amavit potentiam miraculorum, et non amavit imitationem humilitatis*) nie szukając „drogi pokory, ale nadętości władzy”

⁶⁵ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 106, 7, NBA 27, 876: „Liberatus autem ab errore, liberatus a difficultate bene operandi, liberatus a taedio fastidioque verbi Dei, fortassis dignus eris cui populus committatur; constituaris in gubernaculis navis, rector Ecclesiam. Ibi quarta tentatio. Tempestates maris quatientes Ecclesiam, turbant gubernatorem. Denique tres illas tentationes experiri potest omnis pius fidelis in populo Dei; quarta ista nostra est. Quanto enim plus honoramur, tanto plus periclitamur. Metuendum est ne avertat aliquem vestrum a veritate periculum erroris; metuendum est ne vincat unumquemque cupiditas sua, et eligat eam sequi, quam ex eius difficultatibus exclamare ad Dominum; metuendum est ne unicuique vestrum minus sapiat verbum Dei, et fastidio moriatur: tentatio vero gubernandi, tentatio periculorum in regenda Ecclesia nos potissimum tangit. Sed quomodo et vos alieni eritis, si tota navis periclitabitur?”, PSP 41, 113.

(*non quaerere viam humilitatis, sed typhum potentiae*) oraz myśląc o własnym wywyższeniu⁶⁶.

Owa *reductio ad potentiam* wyrażająca się w nadętości władzy wypływa ze źródła pychy (*amor sui*)⁶⁷, czyli skupienia się na sobie i pragnienia własnej chwały (*cupiditas gloriae, excellentiae*)⁶⁸. Dlatego też ci, którzy ulegają pokusie władzy w Kościele – jak zauważa biskup Hippony – głoszą wprawdzie Chrystusa, czyli przekazują innym Ewangelię, ale nie czynią tego ze względu na Chrystusa, ani też na dobro powierzonych swej opiece wiernych, lecz służą przede wszystkim sobie szukając własnej korzyści (*sibi ministrant; quia sua quaerunt, non quae Iesu Christi*)⁶⁹, co oznacza, że w istocie zalecają im siebie, a nie Chrystusa⁷⁰. Św. Augustyn podkreśla jednak, że taka postawa biskupa przynosi szkodę duchową nie tylko jemu samemu, ale także tym, nad którymi został on ustanowiony stróżem. Dlatego też zasługuje ona na surową ocenę, którą Hippończyk formułuje w następujących słowach: „Pożerają więc lud ci, którzy czerpią z niego swoje korzyści, nie mając na celu chwały Bożej w wykonywaniu swego urzędu, ani nie dążąc do zbawienia tych, nad którymi są ustanowieni”⁷¹.

⁶⁶ Tamże 90 (2), 7, NBA 27, 172, PSP 40, tłum. J. Sulowski, Warszawa 1986, 193-194; TENŻE, *In Iohannis evangelium tractatus* 14, 5, CCL 36, 143, PSP 15/1, 214; TENŻE, *De Trinitate*, PL 42, 1031-1032, POK 25, 366. Użyte przez św. Augustyna w tych dwóch kontekstach pojęcie *potentia*, – *ae* oznaczające siłę, moc, potęgę, władzę, znaczenie (*Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 4, 219-220) podkreśla jeszcze wydatniej ową redukcję posługi tych, którzy przewodzą Kościołowi, do władzy i własnego wywyższenia.

⁶⁷ Więcej o miłości własnej, która w nauczaniu św. Augustyna nie zawsze jest zjawiskiem pejoratywnym zob. N. CIPRIANI, *Molti e uno solo in Cristo*, 215-217; T.J. VAN BAVEL, *Amore*, ADE, 179-180. O miłości siebie w nauczaniu św. Augustyna zob. O. O'DONOVAN, *The Problem of Self-Love in St. Augustine*, New Haven 1980; J. CAVANDINI, *Superbia*, ADE, 1346.

⁶⁸ AUGUSTINUS, *De civitate Dei* V, 12, CCL 47, 143, Św. AUGUSTYN, *O Państwie Bożym*, t. 1, tłum. W. Kornatowski, Warszawa 2003, 237; V. GROSSI, *La Chiesa di Agostino*, 113-114; N. CIPRIANI, *Molti e uno solo in Cristo*, 275.

⁶⁹ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 100, 10, NBA 27, 500, PSP 40, 343. Św. Augustyn (*De civitate Dei* XII, 8, CCL 48, 362-363, Św. AUGUSTYN, *O Państwie Bożym*, t. 2, 84-85) podkreśla przy tym, że owa nadętość nie należy do istoty władzy (*potentia*), lecz wynika z pychy, która wypływa z przewrotnej duszy (*anima perversa*), rozmiłowanej w ludzkich pochwałach, własnej władzy nad innymi, zaś gardzącej świadectwem własnego sumienia (*testimonium conscientiae*).

⁷⁰ TENŻE, *Enarratio in Ps.* 149, 4, NBA 28, 900, PSP 42, 387.

⁷¹ Tamże 13, 5, NBA 25, 196: „Devorant autem populum, qui sua commoda ex illo capiunt, non referentes ministerium suum ad gloriam Dei, et ad eorum quibus praesunt

Biskup Hippony, podając postać Szymona Maga jako przykład redukcji zatroskanej posługi pasterskiej do władzy, zwraca uwagę również na fakt, że owa nadęta pycha, do której on dąży, nie tylko wyraża się w samowywyższeniu, lecz także karmi się podziwem ludu. On bowiem jest jednym z głównych motywów postępowania Szymona i polega na wykonywaniu nawet dobrych uczynków ze względu na ludzkie pochwały (*propter laudes hominum*)⁷².

Zwrócenie się w stronę innych, jakie występuje w tym zjawisku, nie służy więc ich dobru, ale stanowi potwierdzenie własnej chwały tego, kto zabiega o ludzkie względy. Odsłania ono jednak istotną dla redukcji *ad potentiam* prawdę o niej samej. Okazuje się bowiem, że nadętemu pragnieniu władzy zwierzchnika nie wystarczy samowywyższenie, ale potrzebuje ono pewnego rodzaju uznania i zaakceptowania płynącego od tych, którym on przewodzi. Ową specyficzną i oglądaną od strony podwładnych formę akceptacji, jaka funkcjonuje w tego rodzaju układzie, św. Augustyn nazywa pochlebstwem (*adulatio*), które definiuje jako fałszywą pochwałę (*falsa laus adulatio est*)⁷³.

Opiera się ona zatem na jakimś zafałszowaniu. Hippończyk zauważa jednak, że kłamstwo ukryte w owym pochlebstwie nie zawsze musi być czymś zupełnie nieprawdziwym. Często bowiem ugruntowane jest ono na pewnych elementach prawdy, choć zatrzymując się zwykle na dość powierzchownych sprawach pomija te istotne⁷⁴, albo też uwypuklając i wyolbrzymiając wyłącznie dobre cechy osoby chwalonej przemilcza te negatywne⁷⁵. W każdym tego rodzaju przypadku u podstaw pochlebstwa znajduje się jednak fałsz i zdeformowanie prawdy. Jego bowiem celem nie jest odkrycie prawdy, ale oczekiwana za pochwałę zapłata, czyli jakaś doraźna korzyść dla tych, którzy posługują się pochlebstwem⁷⁶. Stanowi ją już zjednanie sobie tego, którego obdarza się tego rodzaju pochwałą⁷⁷.

salutem”, PSP 37, 132.

⁷² Tamże 118 (12), 4, NBA 27, 1214, PSP 41, 259.

⁷³ Tamże 140, 13, NBA 28, 562-564, PSP 42, 223-224. Dla głębszego zrozumienia sensu owej fałszywej pochwały warto zwrócić uwagę na gamę semantyczną użytego przez św. Augustyna pojęcia *adulatio*, – *onis*, które oznacza: „przymilanie się, łaszenie się, schlebianie komuś, pochlebstwo, czołobitność, płaszczenie się, obłuda, szarlatańskie naśladownictwo” (*Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 1, 78).

⁷⁴ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 140, 17, NBA 28, 568, PSP 42, 226.

⁷⁵ Tamże 99, 12, NBA 27, 468, PSP 40, 328.

⁷⁶ Tamże 146, 1, NBA 28, 764, PSP 42, 319.

⁷⁷ Tamże 5, 12, NBA 25, 56-58, PSP 37, 63-64.

Biskup Hippony podkreśla również, że pochlebstwo stanowi dla tego, kto staje się jego przedmiotem, poważne zagrożenie. Tego bowiem, kto ulega jego urokowi, może ono albo sprowadzić z właściwej drogi pokornej służby na manowce nadętej pychy, albo też utwierdzić w przekonaniu o własnej wielkości. Jest ono zatem szczególnego rodzaju pokusą (*tentatio*), na którą narażony jest każdy człowiek, a szczególnie ten, kto pełni funkcję zwierzchnika w jakiegokolwiek ludzkiej społeczności, nie wyłączając wspólnoty uczniów Chrystusa⁷⁸. Św. Augustyn ostrzega więc, że pochlebstwo, opierając się na fałszu, w pierwszym rzędzie zwodzi pochwałami (*corrumpere laudibus*) tych, ku którym jest skierowane⁷⁹. Kiedy bowiem sami adresaci fałszywej pochwały nie potrafią dostrzec tkwiącego w niej kłamstwa i zaczynają wierzyć w zawarte w niej słowa, wówczas wchodzą oni na drogę skupiającej ich na sobie pychy i sami we własnych oczach wydają się sobie takimi, jaki obraz siebie widzą w słowach pochlebcy. W ten sposób pochlebstwo wprowadza ich na drogę grzechu lub w nim utwierdza⁸⁰. Dzieje się tak tym łatwiej, że – jak zauważa św. Augustyn – fałszywa pochwała najczęściej odwołuje się do jakiejś ukrytej w duszy swego adresata pożądlivości i utajonych pragnień. Dlatego też budzi ona w nim przyjemność (*delectatio*), a ponieważ poprzez to utwierdza jednocześnie swą ofiarę w grzechu, którego ona nie dostrzega, to również oczekuje ona na nagrodę za swe – jak mu się wydaje – dobre czyny. Dlatego też pochlebstwo nazywa Hipponczyk kajdanami (*vincula*), które splatają duszę człowieka ulegającego jego urokowi⁸¹.

Ze względu na to zniewalające i niszczące działanie pochlebstwa św. Augustyn zalicza je do jednego ze sposobów, w jaki Kościół pielgrzymujący na ziemi jest doświadczany cierpieniem, zaś samych pochlebców i „przytakujących schlebiaczy” (*assentatio adulatorum*) traktuje jako jego prześladowców, uważając usta pochlebcy za gorsze dla chrześcijan niż rękę zabójcy (*plus persequitur lingua adulatoris, quam manus interfectoris*)⁸².

⁷⁸ Tamże 66, 10, NBA 26, 556, PSP 39, 153.

⁷⁹ Tamże 134, 1, NBA 28, 334, PSP 42, 115.

⁸⁰ Tamże 5, 12, NBA 25, 56-58, PSP 37, 63-64.

⁸¹ Tamże 9, 21, NBA 25, 152, PSP 37, 112. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na szersze znaczenie użytego przez św. Augustyna terminu *delectatio*, – *onis*, gdyż zawiera on w sobie istotę tego, czym jest w swej istocie pochlebstwo zmierzające przeciw do wywołania owej przyjemności. Otóż termin ten oznacza: „przyjemność, radość, rozkosz, rozrywkę, kuszenie, uwodzenie” (*Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 2, 68-69).

⁸² AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 69, 5, NBA 26, 706, PSP 39, 228.

W świetle powyższych rozważań można z łatwością zauważyć, że pochlebstwo bazuje na samowyywyższeniu, ono zaś potrzebuje pochwały dla utwierdzenia swego przekonania o własnej wielkości. W ten sposób tworzy się swoisty układ zamknięty, w którym „przypadający schlebiacze” chwalą swych zwierzchników i utwierdzają ich w przekonaniu o ich własnej doskonałości, a z kolei zwierzchnicy obdarzają ich za to różnego rodzaju zapłatą, a zwłaszcza własną przychylnością. W ten sposób samowyywyższenie rządcy zyskuje afirmację w postaci wywyższenia go przez pochlebców, którzy czerpią z tego zyski. Wewnętrzny porządek tego układu wzajemnego odniesienia określa zaś logika władzy i własnego znaczenia, któremu zdają się ulegać zarówno jedni, znajdując potwierdzenie swego znaczenia i mocy w oczach pochlebców, jak i drudzy, którzy przecież po to zwracają się z pochlebstwem do swych zwierzchników, by dostrzegając przede wszystkim ich władzę rządzenia, skorzystać z jej owoców.

W tej strukturze brakuje tylko ducha służby, pokornego bycia „u stóp” ludu Bożego. Ciągłe jednak jest on możliwy. Skoro bowiem logika pychy, władzy i pochlebstwa, choć potrafi zniewolić umysły tych, którzy jej ulegają, jest jedynie pokusą, czyli pewną możliwością bycia, to ciągle pozostaje otwarta również droga jej przeciwna, prowadząca do wyjścia poza mentalność rządzenia i służalczą chęć przypodobania się zwierzchnikowi. Nie może być nią nic innego jak tylko ścieżka służby⁸³. Dostrzega ją również św. Augustyn i dlatego też wspomnienie o niej wydaje się rzeczą istotną dla zrozumienia posługi biskupa w Kościele.

4. Służba – poza logiką władzy i pochlebstwa

Pozostając ciągle na płaszczyźnie aksjologiczno-moralnej należy zauważyć, że choć pokorna służba należy do natury posługi biskupa, to jednak by mogła się ona zrealizować, musi być również wybrana przez tego, kto piastuje ten urząd. Władza jest pokusą, służba zaś jawi się jako możliwość jej przewyciężenia oraz pełnego urzeczywistnienia pasterskiej troski biskupa.

Św. Augustyn podkreśla, że pierwszym elementem składowym wyboru pokornej służby jest odrzucenie pokusy, którą podsuwa pochleb-

⁸³ Poniższy opis nie będzie całościowym przedstawieniem natury służby, która już częściowo została ukazana wyżej, lecz skupi się właśnie na drodze wyjścia z pokusy, jak niesie logika władzy i samowyywyższenia. Pozwoli to na ukazanie logiki służby w kontekście autentycznej posługi biskupa w Kościele, jaką znaleźć można w myśli św. Augustyna.

stwo. Chociaż ten krok wydaje się mieć wymiar negatywny, gdyż wyraża się w sprzeciwie wobec fałszywej pochwały, to jednak w gruncie rzeczy opiera się on na pozytywnej ocenie służby. Biskup Hippony wyjaśnia to zjawisko w następujących słowach: „Znoszę pochlebców, nie ustaję w hałasowaniu. Chwałę we mnie to, czego nie chcę, aby było chwalone, to, co sobie lekceważę, to zaś, co jest dla mnie drogie krytykują, pochlebcy, uwodziciele, oszuści. [...] Taka pochwała nie osłodzi: jest to olejek grzesznika. Nie przestaje jednak powiadać. Tym nie namaści ci głowy, to znaczy nie raduj się czymś takim. Znaczy to, nie przytakiwaj, nie zgadzaj się, nie wieszaj sobie z tego powodu. A jeśli nawet ktoś taki przyniesie ci olejek pochlebstwa, ale masz głowę zdrową, nie kręci ci się w niej, nie rozsadza. Bo jeśli ci się kręci i rozsadza, zaczniesz się ciężać i opadnie ci. «Olejek grzesznika nie namaści mojej głowy» (Ps 141, 5)”⁸⁴.

Brak zgody na samowywyższenie i pochlebstwo oznacza więc odwrócenie sił, które w nich działają i nadanie im właściwego kierunku. Dlatego też Hipponczyk w swoich rozważaniach wydaje się wskazywać na dwie wzajemnie się uzupełniające możliwości otwarcia drogi do przewyciężenia logiki władzy. Należą do nich właściwe służbie pastersza ukierunkowanie na Boga oraz na Kościół.

Lekarstwem na chorobę nadętości władzy jest dla św. Augustyna nade wszystko pokorne chwalenie Boga⁸⁵. U podstaw tego rodzaju postawy znajduje się zaś wdzięczność, która kieruje serce człowieka ku swemu Stwórcy, a odrywa je od skupienia wyłącznie na sobie. Pochwały wobec Boga są również panaceum na niszczące skutki pochlebstwa, czy nawet słusznego wyróżniania, gdyż zwierchnik, który ją słyszy, nie zatrzymuje jej na sobie, lecz odsyła do właściwego adresata, którym jest Bóg⁸⁶. Pokarmem dla tego rodzaju wdzięczności jest zaś jednocze-

⁸⁴ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 140, 17, NBA 28, 568: „Patior adultores, non cessant prestrepere; laudant in me quae nolo, quae ego parvipendo laudant in me, quod ego charum habeo reprehendunt in me, adulatores, fallaces, deceptores. [...] Laudatio illa non indulcat; oleum peccatoris est. Sed non cessat dicere. Non inde impinguet caput tuum; id est, noli gaudere ad talia; id est, noli annuere, noli consentire, noli inde gratulari: et si ille attulit oleum adulationis, sed caput tuum integrum mansit, non inflatum est, non tumuit. Si enim inflatum fuerit et tumuerit, facit pondus et praecipitat te. «Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum».”, PSP 42, 226. Por. TENZE, *Contra Cresconium* 2, 28, PL 43, 483; R. CRESPIN, *Ministère et sainteté Pastorale du clergé et solution de la crise donatiste dans la vie et la doctrine de saint Augustin*, Paris: Études augustiniennes 8 (1965), 230-231.

⁸⁵ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 134, 1, NBA 28, 334, PSP 42, 115; A. TRAPÉ, *San Agostino. L'uomo, il pastore, il mistico*, 173.

⁸⁶ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 69, 5, NBA 26, 706, PSP 39, 229. Por. D.W. REDDY,

śnie pamięć o obdarowaniu przez Boga oraz świadomość darmości otrzymanych darów wraz z towarzyszącym jej uznaniem własnej niegodności⁸⁷. Ten bowiem, kto wie, że nie zasłużył w żaden sposób na otrzymaną godność, czyli potrafi być wdzięcznym, nie traktuje swego wyniesienia jako należną zapłatę za własne zasługi lub wybitne cechy, ale właśnie jako dar udzielony dla dobra innych, ani też nie zatrzymuje chwały dla siebie, lecz odnosi ją do Boga⁸⁸. W ten sposób otwiera się na możliwość służby Bogu i naśladowania Chrystusa w Jego uniżeniu, prowadząc do Niego tych, którzy zostali powierzeni jego pasterskiej trosce⁸⁹. Św. Augustyn, nawiązując do opisanego w Ewangelii uroczystego wjazdu Chrystusa do Jerozolimy na święto Paschy, porównuje takiego pokornego człowieka do osiołka, na którym siedział Jezus. Ten bowiem, kto nosi swego Pana (*portare Dominum suum*) nie odnosi do siebie radosnych okrzyków: „Hosanna Synowi Dawidowemu. Błogosławiony, którzy przybywa w imię Pańskie” (Mt 21, 9), lecz raduje się chwałą Chrystusa⁹⁰. Jego wielkość wypływa bowiem wyłącznie z tego, że niesie on Chrystusa. Na tym też polega w istocie wyniesienie biskupa.

Hippończyk zauważa również, że tylko ten może dobrze służyć Chrystusowi, kto właściwie służy tym, którym służył Chrystus (*bene Christo servis, si servis quibus Christus servivit*)⁹¹, zwłaszcza tym najślabszym⁹². Służba Chrystusowi jest więc pokorną troską o jego Kościół, co oznacza, że dobrym

Umilità, ADE, 1421.

⁸⁷ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 102, 4, NBA 27, 584, PSP 40, 377; tamże 69, 5, NBA 26, 706, PSP 39, 229; tamże 112, 7, NBA 27, 1028-1030, PSP 41, 179-180; TENŻE, *In Iohannis evangelium tractatus* 41, 10, CCL 36, 363, PSP 15/1, 499; TENŻE, *Sermo* 181, 1, 1, PL 38, 979. Por. C. CREMONA, *Agostino d'Ipbona. La ragione e la fede*, 211; N. CIPRIANI, *Molti e uno solo in Cristo*, 276-278.

⁸⁸ AUGUSTINUS, *De baptismo* V, 17, 23, NBA 15/1, 466-468, ŻMT 38, 148-149. Więcej o cnotach, którymi powinien odznaczać się biskup zob. AUGUSTINUS, *De moribus Ecclesiae catholicae* 1, 32, 69, PL 32, 1339.

⁸⁹ TENŻE, *In Iohannis evangelium tractatus* 25, 16, CCL 36, 256-257, PSP 15/1, 362-363; tamże 25, 18-19, CCL 36, 258-259, PSP 15/1, 365-366.

⁹⁰ TENŻE, *Enarratio in Ps.* 33 (2), 5, NBA 25, 638, PSP 37, 334.

⁹¹ Tamże 103 (3), 9, NBA 27, 714, PSP 41, 41; TENŻE, *Epistula* 217, 1, NBA 23, 574; T. KACZMAREK, „*Seges Ecclesiae*”. *Eklezjalny wymiar męczeństwa w nauczaniu św. Augustyna*, Toruń: „Scripta Theologica Thoruniensia” 13 (2010), 40. S. GRABOWSKI, *The Church*, 106-107; V. GROSSI, *La Chiesa di Agostino*, 165-166; D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 66-67; A. ECKMANN, *Symbol apostolski w pismach świętego Augustyna*, 163-170.

⁹² AUGUSTINUS, *Sermo* 46, 3, 7, CCL 41, 530-534; A. TRAPÉ, *San Agostino. L'uomo, il pastore, il mistico*, 169; O.F. PECCI, *Il pastore d'anime in Sant'Agostino*, 41; T. KACZMAREK, *Augustyn z Hippony: „urząd miłości”*, *VoxP* 36 (2016) t. 65, 205-206.

biskupem może być jedynie ten, kto jest dobrym pasterzem dla powierzonych jego trosce wiernych⁹³, dbającym o ich zbawienie⁹⁴. Biskup Hippony podkreśla równocześnie, że tym, co pozwala na właściwe postawie służby oderwanie od przywiązania do własnej chwały oraz zwrócenie się ku Bogu i człowiekowi, jest nade wszystko miłość. Prawdziwa służba zaczyna się bowiem tam, gdzie kończy się konieczność, a zaczyna się dobrowolny wybór miłości (*libera servitus, ubi non necessitas, sed caritas servit*)⁹⁵. Owo zapominające o sobie oddanie Bogu i Kościołowi świadczy więc o wielkości serca, którego miarą staje się działająca w nim siła cnoty miłości (*robur virtutis*)⁹⁶.

Jednocześnie jednak św. Augustyn zauważa, że ta zatroskana miłość, domagając się wolnego wyboru, jest mocą, która przynagla biskupa do poświęcenia się dla innych i sprawia, że jego pasterska służba i oddanie ludowi Bożemu nie jest już tylko jedną z możliwości bycia zwierzchnikiem, lecz dobrym dziełem, które trzeba z konieczności podjąć. Prawdziwa miłość nie potrafi przecież skupić się na sobie i przejść obojętnie wobec innych, lecz z troską pochyla się nad nimi, wypatrując w nich dobra wartego ocalenia. Ona nie tylko może, lecz wręcz musi tak postępować. Nie dlatego, jakoby była zniewolona, gdyż wówczas

⁹³ AUGUSTINUS, *In Iohannis evangelium tractatus* 47, 3, CCL 36, 405-406, PSP 15/2, 11-12; TENZE, *Epistola* 118, 22, PL 33, 442; TENZE, *Sermo* 69, 1, 2, NBA 30/1, 382. Por. D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 31-63. T.J. VAN BAVEL, *Amore*, ADE, 180. O.F. PECCI, (*Il pastore d'anime in Sant'Agostino*, 39-40) pisze w związku z tym: „L'umiltà è un altro cardine della vita spirituale di S. Agostino e perciò anche della figura del pastore d'anime. [...] Per Agostino l'umiltà è il punto di partenza di tutta la vita spirituale. [...] Anche la via del buon pastore è fata d'umiltà riportandosi all'asserzione di Gesù secondo la quale buon pastore è colui che entra per la porta, e la porta è Cristo, S. Agostino si domanda: ma chi entra veramente per la porta-Cristo? E risponde: colui che sperimenta l'umiltà di Cristo, colui cioè che ne persegue l'imitazione specie in quello che fu il culmine della vita e della missione del Salvatore, la passione”.

⁹⁴ AUGUSTINUS, *Sermo* 339 A, 2, 2, PL 38, 1480-1481.

⁹⁵ TENZE, *Enarratio in Ps.* 99, 7, NBA 27, 460, PSP 40, 324.

⁹⁶ TENZE, *De baptismo* V, 17, 23, NBA 15/1, 466, ŻMT 38, 148; TENZE, *Sermo* 46, 13, CCL 41, 540. Przykładem tego rodzaju przedłożenia dobra Kościoła nad własną chwałę jest dla biskupa Hippony św. Cyprian, który, choć spierał się z ówczesnym papieżem o ważność chrztu udzielanego przez heretyków, to jednak potrafił postawić ponad własną opinię dobro nadrzędne, jakim była dla niego jedność Kościoła. Por. M. FIEDROWICZ, *Theologie der Kirchenväter. Grundlagen frühchristlicher Glaubensreflexion*, Freiburg im Breisgau 2007, 273; M. TERKA, *Autorytet fundamentem wiary w myśleniu religijnym św. Augustyna*, VeC 1 (2013), 93-95. Więcej o roli biskupa w Kościele w nauczaniu św. Cypriana zob. V. GROSSI, „*Episcopus in Ecclesia*”. *Rilevanza di un principio ecclesiologicalo di Cipriano di Cartagine*, w: *La relazione fra il vescovo e la Chiesa locale. Antiche e nuove questioni in prospettiva ecumenica*, ed. S. Bernardino, Venezia 2007, 83-110; M. Tilley, *Cipriano di Cartagine*, ADE, 401-403.

przeszłyby być miłością, lecz z tego powodu, że tak trzeba ze względu na tego, ku któremu się ona zwraca. Ten wewnętrzny imperatyw zatroskanej miłości, będący jej swoistym prawem (*ius caritatis*)⁹⁷ wyznaczającym postępowanie pasterza, określa św. Augustyn mianem obowiązku miłości (*officium caritatis, officium amoris*)⁹⁸. Sprawia on, że dobrowolnie wybrana służba staje się dobrowolną niewolą (*libera servitus*)⁹⁹, służbą miłości (*ministerium caritatis*)¹⁰⁰ oraz ćwiczeniem się w miłości¹⁰¹ spełnianym ze względu na miłość do Boga¹⁰².

⁹⁷ AUGUSTINUS, *Contra Faustum Manichaeum*, 1, 1, PL 42, 207.

⁹⁸ TENZE, *De civitate Dei* XIX, 19, CCL 48, 686, Św. AUGUSTYN, *O Państwie Bożym*, t. 2, 620; TENZE, *In Iohannis evangelium tractatus* 123, 5, CCL 36, 678, PSP 15/2, 365; TENZE, *Sermo* 91, 5, NBA 30/2, 124; tamże 94, NBA 30/2, 156. Por. T. KACZMAREK, „*Seges Ecclesiae*”. *Eklezjalny wymiar męczeństwa w nauczaniu św. Augustyna*, Toruń: „Scripta Theologica Thoruniensia” 13 (2010), 39; TENZE, *Augustyn z Hippony*: „urząd miłości”, *VoxP* 36 (2016) t. 65, 204-205; A. TRAPÉ, *San Agostino. L'uomo, il pastore, il mistico*, 169; D. ZAGÓRSKI, *Commendavit nobis Dominus oves suas*, 27-29; R.A. MARCUS, *Episcopus (episcopatus)*, *AugLex* 2, 885. V. Grossi (*La Chiesa di Agostino*, 132) nawiązując do ewangelicznej sceny umycia nóg przez Jezusa Apostołom, pisze w związku z tym: „«Nutrire il gregge del Signore» – nota Agostino – fu il suo *officium caritatis* (*Io. ev. tr.* 123, 5), dove il pascere latino è letto come «nutrire», non quindi come governare. Siffatta lettura forse raccoglieva e anche aspirava e riassumeva l'insistenza della tradizione romana su Pietro pentito, espressa nell'episodio del gallo che canta al momento del tradimento di Pietro. Pietro diventa nella lettura di Agostino il simbolo del cristiano da perdonare sempre con il ministero della lavanda dei piedi”. Por. AUGUSTINUS, *In Iohannis evangelium tractatus* 58, 4, CCL, 36, 474, PSP 15/2, 102-103; J. RATZINGER, *Lud i Dom Boży w nauce św. Augustyna o Kościele*, w: J. RATZINGER, *Opera omnia*, t. 1, 468-470.

⁹⁹ AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.* 99, 7, NBA 27, 460, PSP 40, 324; TENZE, *Epistula ad catholicos de secta donatistarum* 11, 28, NBA 15,2, ed. A. Lombardi, Roma 1999, 440-442. Por. O.F. PECCI, *Il pastore d'anime in sant'Agostino*, 29-30.

¹⁰⁰ AUGUSTINUS, *In Iohannis evangelium tractatus* 58, 5, CCL 36, 475, PSP ; TENZE, *Epistula* 71, 1, PL 33, 241; TENZE, *Sermo* 340 A, 1-2, PL 38, 1483-1484. Por. V. GROSSI, *La Chiesa di Agostino*, 133; N. CIPRIANI, *Molti e uno solo in Cristo*, 232-237; J.T. LIENHARD, *Ministero*, ADE, 947-950; R.A. MARCUS, *Episcopus (episcopatus)*, *AugLex* 2, 885. J. Ratzinger (*La comunione nella Chiesa*, Cinisello Balsamo 2004, 49-50, TENZE, *Lud i dom Boży w nauce św. Augustyna o Kościele*, 197-206) nawiązując do sporu św. Augustyna z donatystami zauważa, że skoro biskup Hippony podkreśla, iż donatyści są związani z Kościołem wieloma więzami wynikającymi ze wspólnej wiary, sprawowanych sakramentów czy też obchodzonych uroczystości, a oddziela ich od wspólnoty katolickiej jedynie brak jednej miłości, to oznacza to, że właśnie owa miłość jest tym, co wyznacza istotę Kościoła i czyni wszystkich jego członków jedną wspólnotą. Z tego powodu należy uznać, że udział w niej dotyczy szczególnie tych, którzy ludowi Bożemu przewodzą, czyli biskupów. Por. M. TERKA, *O dialogu ekumenicznym w świetle sporu św. Augustyna z donatyzmem*, *VeC* 3 (2014), 59-96.

¹⁰¹ A. TRAPÉ, *San Agostino. L'uomo, il pastore, il mistico*, 169.

¹⁰² N. CIPRIANI, *Molti e uno solo in Cristo*, 225-237. Dlatego też S. Grabowski (*The*

Ona też, a nie zaszczytne wyniesienie, winna być podstawowym motywem objęcia i piastowania urzędu biskupa. Stąd też św. Augustyn pisząc o biskupstwie jako o dziele do zrealizowania stwierdza: „W działalności zaś kochać trzeba nie stanowisko w tym życiu i nie władzę, gdyż wszystko pod słońcem jest marne, ale samo dzieło, które dzięki stanowisku temu lub władzy dochodzi do skutku, byleby się dokonywało uczciwie i pożytecznie, to znaczy tak, aby się przyczyniło do zgodnego z planem Bożym zbawienia naszych poddanych”¹⁰³.

Podstawową troską stróża winno być więc pragnienie zbawienia tych, których on dogląda. Hipponczyk podkreśla przy tym, że biskup kierowany miłością do Chrystusa i Kościoła cieszy się nie z własnego wyniesienia i okazywanego mu z tego powodu przez wiernych szacunku, lecz nade wszystko z pobożności i sprawiedliwych czynów tych, ku którym kieruje się jego pasterska troska¹⁰⁴. Stąd też św. Augustyn, nawiązując do ewangelicznej sceny opisującej skierowaną do Jezusa prośbę Apostołów Jakuba i Jana, by mogli zasiąść w Królestwie Bożym po prawej i lewej stronie Pana (Mk 10, 35-40), stwierdza, że ci, którzy pragną zajmować godniejsze miejsca w społeczności uczniów Chrystusa, muszą mieć udział w kielichu Jego cierpienia. Oznacza to, że służba biskupa wobec Kościoła jest w istocie poświęceniem się ludowi Bożemu, czyli ofiarą złożoną na wzór Chrystusa ze swego życia dla zbawienia tych, którym służy¹⁰⁵.

Church, 106) podkreśla, że taka służba ludowi Bożemu jest możliwa dopiero wówczas, gdy biskup jest świadomy tego, że Kościół, czyli chrześcijanie powierzeni jego pasterskiej pieczy, nie należą do niego, lecz są szczególną własnością Chrystusa. Przywołując dla ilustracji przykład samego biskupa Hippony pisze: „Augustine never addresses his audience as «my people», but as «people of God», «the flock of Christ». Por. D.W. REDDY, *Umilità*, ADE, 1421-1422. Z tego właśnie powodu św. Augustyn (*Epistula* 217, PL 33, 978) określa siebie i swoją posługę pasterską streszczając ją w formule: „*Servus Christi et per ipsum servus servorum ipsius*” (Sługa Chrystusa i przez Niego sługa sług Jego). Por. T. KACZMAREK, *Augustyn z Hippony: „urząd miłości”*, *VoxP* 36 (2016) t. 65, 205.

¹⁰³ AUGUSTINUS, *De civitate Dei* XIX, 19, CCL 48, 686: „In actione vero non amandus est honor in hac vita sive potentia, quoniam omnia vana sub sole, sed opus ipsum, quod per eundem honorem vel potentiam fit, si recte atque utiliter fit, id est, ut valeat ad eam salutem subditorum, quae secundum Deum est”, Św. AUGUSTYN, *O Państwie Bożym*, t. 2, 620.

¹⁰⁴ TENŻE, *Enarratio in Ps.* 66, 10, NBA 26, 556, PSP 39, 153.

¹⁰⁵ Tamże 102, 4, NBA 27, 582-584, PSP 40, 377-378; TENŻE, *Sermo novus* 26, 49, NBA 35/2, 702; TENŻE, *De opere monachorum* 29, 37, PL 40, 576-577. Dlatego też św. Augustyn podkreśla, że w obliczu rozmaitych niebezpieczeństw, jakie mogą zagrażać

Owo służebne i zatroskane poświęcenie się dla dobra Kościoła oznacza również podporządkowanie się Kościołowi i uznanie jego autorytetu. Biskup sprawujący swą posługę musi zatem ciągle mieć świadomość tego, że choć idzie na przedzie wspólnoty katolickiej, to jednak tylko jako jeden z wielu jej członków. Dlatego też nie może on stawiać własnej mądrości ponad doktrynę Kościoła. Hipponczyk podkreśla zatem, że powaga jednego biskupa powinna ustąpić wiedzy tego, kto jest od niego mądrzejszy, zaś mądrość jakiegokolwiek pasterza winna uznać autorytet synodów i soborów powszechnych, czyli powagę całego Kościoła (*universae Ecclesiae auctoritas*)¹⁰⁶. Co więcej, św. Augustyn powołując się na znaczenie św. Cypriana podkreśla, że biskup, który pełni pokorną służbę wobec ludu Bożego, powinien nie tylko nauczać, ale także pozwolić się pouczać innym (*episcopus non tantum docere, sed et discere*)¹⁰⁷. Ponieważ Hipponczyk nie precyzuje tego, kto miałby szczególne prawo pouczenia biskupów, a przywołuje je w kontekście wierności nauce Kościoła, jaką odznacza się św. Cyprian, podkreślając przy tym jego pragnienie uczenia się od każdego mądrego, to bez obawy błędu można uznać, że odnosi się ono zarówno do całego Kościoła, jak i do poszczególnych jego członków. Owo pouczanie udzielane wiernemu i zatroskanemu stróżowi ze strony ludu Bożego wydaje się więc być odpowiedzią na pokusę pochlebstwa, jaka dotyka wiernych w ramach logiki zaszczytów i władzy.

ludowi Bożemu, pasterz powinien pozostać ze swymi owcami i wraz z nimi stawić czoła wszelkim przeciwnościom. Por. AUGUSTINUS, *Epistula* 228, 1, NBA 23, 690-692; T. KACZMAREK, „*Seges Ecclesiae*”. *Eklezjologiczny wymiar męczeństwa w nauczaniu św. Augustyna*, Toruń: Scripta Theologica Thoruniensia 13 (2010), 41; O.F. PECCI, *Il pastore d'anime in sant'Agostino*, 32-33; O.F. PECCI, *Il pastore d'anime in Sant'Agostino*, 80-84. Więcej o służbie jako ofercie rozważanej w kontekście obmycia nóg Apostołem przez Chrystusa i Jego Paschy zob. V. GROSSI, *La Chiesa di Agostino*, 131-135.

¹⁰⁶ AUGUSTINUS, *De baptismo* II, 3, 4 – 4, 5, NBA 15/1, 318-320, ŻMT 38, 60-61; TENZE, *Contra Felicem Manichaeum* 1, 12, PL 42, 526-527. Por. R. CRESPIN, *Ministère et sainteté Pastorale*, Paris: Études augustiniennes 8 (1965), 233-238; V. GROSSI, *La Chiesa di Agostino*, 41-42; G. EVANS, *Autorità*, ADE, 268-271; J.T. LIENHARD, *Ministero*, ADE, 948; M. TERKA, *Autorytet fundamentem wiary w myśleniu religijnym św. Augustyna*, VeC 1 (2013), 85-91.

¹⁰⁷ AUGUSTINUS, *De baptismo* V, 26, 37, NBA 15/1, 484, ŻMT 38, 158. Por. M. TERKA, *Autorytet fundamentem wiary w myśleniu religijnym św. Augustyna*, VeC 1 (2013), 93-95. Dlatego też S. Grabowski (*The Church*, 106) pisze: „The bishop, united with the faithful, is a *conservus* and a *condiscipulus* in relation to Christ, the *Dominus* and *Magister*”. Por. J.T. LIENHARD, *Ministero*, ADE, 950; M. FIEDROWICZ, *Theologie der Kirchenväter*, 273.

Okazuje się zatem, że umiejętność przyjmowania pouczeń nie tylko od samego Boga, czy też całego Kościoła, ale również zwyczajnych jego członków, należy do istotnych cech wyróżniających dobrego pasterza. Wypływa ona wprost z logiki miłości, gdyż ten, komu zależy przede wszystkim nie na uznaniu własnej godności i stanowiska, ale na dobru powierzonych jego pieczy wiernych, nie troszczy się o to, by wydawać się im świętym, lecz by być nim naprawdę i nie tylko nauczać o pokornej służbie, lecz ją rzeczywiście pełnić. Dlatego też potrafi on przyjąć nawet upomnienie, ponieważ służy ono zarówno dobru jego samego przyczyniając się do jego nawrócenia, jak i dobru Kościoła, który zyskuje dobrego pasterza.

Owa pełna miłości i otwartości na wiernych ofiarna oraz pokorna służba pełniona dla wspólnoty ludu Bożego jest tym, co pozwala każdemu zwierzchnikowi wznieść się ponad pokusę władzy i pochlebstwa oraz je przezwyciężyć. Ona również wydaje się bardziej i głębiej tłumaczyć właściwe urzędowi biskupa napięcie istniejące pomiędzy jego wyniesieniem a pokornym przebywaniem „u stóp” ludu Bożego. Tylko bowiem ten, kto kocha, może być blisko, by służyć, gdyż miłość umożliwia autentyczną służbę, zaś pokorna służba jest miarą miłości oraz wielkości serca niezbędnej dla bycia dobrym pasterzem i stróżem Kościoła.

Zakończenie

Św. Augustyn prezentując swą teologiczną wizję posługi biskupa w Kościele ukazuje go jako pasterza zatroskanego o powierzonych swej pieczy wiernych oraz stróża czuwającego nad ich zbawieniem. W urząd ten jest zatem wpisane zarówno wywyższenie ponad innych członków wspólnoty katolickiej, jak i służba wobec nich. Biskup jest więc kimś, kto czuwając nad Kościołem przewodzi mu, a idąc na jego przedzie, jest jednocześnie tylko jednym z jego członków.

Napięcie, jakie zachodzi pomiędzy wywyższeniem a służbą, decyduje o pewnego rodzaju dynamizmie funkcjonującym wewnątrz struktury wyznaczającej naturę urzędu biskupa. Okazuje się bowiem, że na tak określone miejsce przełożonego w społeczności uczniów Chrystusa można patrzeć z dwóch podstawowych perspektyw, które odsłaniają z kolei dwa możliwe sposoby pełnienia tej funkcji spotykane w Kościele wszystkich czasów i epok oraz uobecnione w postaci prawdziwego i fałszywego biskupa. Te dwie możliwości rozumienia i sprawowania

urzędu biskupa nie są tylko czystym opisem jego natury, lecz zawierając w sobie aspekty moralne wskazują na ciągle otwarte sposoby bycia zwierzchnikiem w Kościele, gdyż dynamiczne napięcie pomiędzy wywyższeniem a służbą domaga się określonego wyboru. Ostatecznie więc dają się one sprowadzić do pytania o miłość.

Miłość siebie, czyli pycha, prowadzi do postawienia siebie ponad innymi. Posługa biskupa oglądana z tego punktu widzenia odsłania się przede wszystkim jako władza, którą można opisać za pomocą relacji rządca – poddany, a tym, co pośredniczy pomiędzy nimi okazuje się być kłamliwe pochlebstwo. Rządca w Kościele zapomina o swojej służbie lub też redukuje ją do sprawowanej władzy. Na pierwszy plan wysuwają się zatem zajmowane stanowiska, posiadane możliwości czy też znajomości, zaszczyty.

Możliwe jest jednak inne rozwiązanie, które objawia się dopiero w perspektywie ofiarnej miłości skłaniającej do zapomnienia o sobie i poświęcenia siebie dla dobra ludu Bożego na wzór samego Chrystusa. Nie usuwa ona z funkcji biskupa aspektu władzy, lecz sprawia, że realizuje się on jako służba dla dobra członków wspólnoty Kościoła. Ten bowiem kto jest na przedzie i zajmuje wyższe miejsce, nie jest w pierwszym rzędzie władcą, ale przewodnikiem, który przykładem własnego życia pokazuje drogę wiodącą do Chrystusa. Wprawdzie przewodzi, lecz służąc, i dlatego może być blisko tych, nad którymi sprawuje opiekę, zaś sprawowany urząd nie jest dla niego źródłem zaszczytów i wpływów, lecz obowiązkiem miłości. Miłość pozwala zatem dobrze kierować Kościołem, ponieważ umożliwi prawdziwą służbę wobec niego.

Patrząc zatem na posługę biskupa z tej perspektywy należy podkreślić, że dopiero ofiarna miłość wyjaśnia istniejące w strukturze tego urzędu napięcie pomiędzy władzą a służbą. Ona bowiem każe kochać tych, dla których przyjmuje się w Kościele tę funkcję. To dzięki miłości władza przestaje być jedynie panowaniem, a staje się zatroskaniem o dobro innych, służba nie zostaje sprowadzona do poniżenia, lecz stanowi o godności tego, kto ją pełni, zaś biskup zamiast przesłaniać sobą Chrystusa, może swych braci prowadzić do Niego. Oznacza to ostatecznie, że zrozumieć posługę biskupa w Kościele można w pełni dopiero wówczas, gdy stawia się pytanie o jego miłość, czyli o podstawowy kierunek pragnień, jakie goszczą w jego sercu, i o przedmiot jego autentycznej troski oraz podejmowanych wyborów. Być więc biskupem oznacza w perspektywie miłości być całkowicie dla Boga i Kościoła, czyli blisko tych, nad którym się czuwa i którym się służy.

Between the Power and Service-
the Ministry of Bishop in Church
in the Light of St. Augustine's Theology
Summary

Bishop should watch over entrusted him community of Church and takes care of their good in special way. Elevation special for this office should not be the pride but should enable him to realize caring watching over good of the faithful. That is why the elevation is real dignity which is entitled to have upper place in Church, but only because of good of community entrusted his care.

The pastoral care becomes the power of ruling and managing Church. It is expressed by passing the orthodox education and punishing the sins of members of Church, by reprimanding and encouraging. But bishop is not over Church, but is one of its members and as a leader is followed by the Christ's disciples, leading them.

The real leader, so leading shepherd and guard can be only who serves all those who follow him and by doing this is good example and leader to follow. That is why the dignity of bishop office and elevation connected with it is fulfilled only thanks to humble service towards Christ's disciples.

Holding the office of bishop is accompanied by the temptation of self-elevation and its source is hubris. It happens when bishop pays people's attention to himself and yields the temptation of human honours and ruling instead of concentrates them on Christ. Then the size of the office becomes pomposity and the leading of Church becomes only ruling. This pompous ruling needs to be accepted by bishop's subordinates. This specific and watching from subordinates' point of view for of acceptance which works in this type of system is called by St. Augustine flattery.

The remedy for the illness of pomposity of power is humble worshipping of God and the appreciation for given grants and the memory about sinfulness, but mainly love Christ and Church which orders to forget about ourselves and take care of the others. Love does not remove from the office of bishop the aspect of power, but makes him realize himself as the service for good of other members of Church community. Thanks to it the power stops to be only ruling but becomes caring about the good of others. Love lets him lead Church in proper way and be real bishop in Church.

Słowa kluczowe: biskup, Kościół, miłość, pochlebstwo, pokora, pycha, służba, stróż, troska, władza, wywyższenie.

Keywords: bishop, Church, love, flattery, humility, hubris, service, guard, care, power, elevation.

Bibliografia

Źródła

- Augustinus, *Adnotationes in Job liber unus 1*, NBA 10/3, ed. G. Mura – V. Tarulli, Roma 1999, 42-193.
- Augustinus, *Contra Cresconium grammaticum et Donatistam* NBA 16/1, ed. E. Cavallari, Roma 2002, 40-443.
- Augustinus, *Contra epistolam Manichaei quam vocant fundamenti*, PL 42, 173-206.
- Augustinus, *Contra epistulam Parmeniani*, NBA 15/1, ed. A. Lombardi, Roma 1998, 62-241.
- Augustinus, *Contra Faustum Manichaeum*, PL 42, 207-518.
- Augustinus, *Contra Felicem Manichaeum*, PL 42, 519-552.
- Augustinus, *Contra litteras Petiliani*, NBA 15,2, ed. A. Lombardi, Roma 1999, 26-353.
- Augustinus, *De baptismo libri septem*, NBA 15/1, 266-607, ed. A. Lombardi, Roma 1998.
- Augustinus, *De civitate Dei libri viginti duo*, 1-10, CCL 47, ed. B. Dombard – A. Kalb, Turnholti 1955.
- Augustinus, *De civitate Dei libri viginti duo*, 11-22, CCL 48, ed. B. Dombard – A. Kalb, Turnholti 1955.
- Augustinus, *De fide et operibus liber unus* PL 40, 197-230, Św. Augustyn, *Wiara i uczynki*, w: Św. Augustyn, *Pisma katechetyczne*, tłum. W. Budzik, Warszawa 1952, 171-227.
- Augustinus, *De moribus Ecclesiae catholicae et de moribus Manichaeorum*, PL 32, 1309-1378.
- Augustinus, *De musica*, NBA 3/2, ed. A. Trapé-D. Gentili, Roma 1992, 400-707, Św. Augustyn, *O muzyce*, tłum. D. Turkowska, w: Św. Augustyn, *Dialogi i pisma filozoficzne*, t. 4, Warszawa 1954.
- Augustinus, *De opere monachorum*, PL 40, 547-582.
- Augustinus, *De Trinitate*, PL 42, 819-1098, Św. Augustyn, *O Trójcy Świętej*, tłum. M. Stokowska, POK 25, Poznań-Warszawa-Lublin 1962.
- Augustinus, *Enarrationes in Psalmos 1-50*, NBA 25, ed. A. Corticelli, Roma 1967.
- Augustinus, *Enarrationes in Psalmos 51-85*, NBA 26, ed. V. Tarulli, Roma 1970.
- Augustinus, *Enarrationes in Psalmos 86-120*, NBA 27, ed. T. Mariucci – V. Tarulli, Roma 1976.
- Augustinus, *Enarrationes in Psalmos 121-150*, NBA 28, ed. V. Tarulli, Roma 1977, Św. Augustyn, *Objaśnienia Psalmów*, tłum. J. Sulowski, PSP 37-42, Warszawa 1986.
- Augustinus, *Epistula ad catholicos de secta donatistarum*, NBA 15,2, ed. A. Lombardi, Roma 1999, 394-525.

- Augustinus, *Epistulae*, PL 33, 61-1094.
- Augustinus, *In Iohannis evangelium tractatus CXXIV*, CCL 36, ed. R. Willems, Turnholti 1954, Św. Augustyn, *Homilie na Ewangelię i Pierwszy list Jana*, tłum. W. Szoldrski – W. Kania, PSP 15, Warszawa 1977.
- Augustinus, *Sermones* 1-50, CCL 41, ed. C. Lambot, Turnholti 1961.
- Augustinus, *Sermones* 86-116, NBA 30/2, ed. L. Carrozzi, Roma 1983.
- Augustinus, *Sermones novi*, NBA 35/2, ed. F. Dolbeau, Roma 2002.
- Augustinus, *Sermones novi*, NBA 35/1, ed. F. Dolbeau, Roma 2001.
- Augustinus, *Sermones*, PL 38, 23-1484.
- Augustinus, *Sermones*, PL 39, 1493-1638.
- Possidius Episcopus, *Vita Augustini*, NBA 39, ed. A. Lombardi, Roma 2010, 2-78, *Żywot św. Augustyna*, tłum. P. Nehring, „Źródła Monastyczne” 26, Kraków 2002, 49-129.

Opracowania

- Augustinus. *Das Antlitz der Kirche*, ed. H. Urs von Balthasar, Einsiedeln-Köln 1942.
- Bacchi L.F., *The Theology of Ordained Ministry in the Letters of Augustine of Hippo*, San Francisco 1998.
- Bavel van T.J., *Amore*, w: Agostino Dizionario Enciclopedico, ed. A Fitzgerald, ed. italiana L. Alici, A. Pieretti, Roma 2007, 175-186.
- Bavel van T.J., *Disciplina*, w: Agostino Dizionario Enciclopedico, ed. A Fitzgerald, ed. italiana L. Alici, A. Pieretti, Roma 2007, 575-580.
- Brown P., *Augustyn z Hippony*, tłum. W. Radwański, Warszawa 1993.
- Cavandini J., *Superbia*, w: Agostino Dizionario Enciclopedico, ed. A Fitzgerald, ed. italiana L. Alici, A. Pieretti, Roma 2007, 1345-1352.
- Cipriani N., *Molti e uno solo in Cristo. La spiritualità di Agostino*, Roma 2009.
- Cremona C., *Agostino d'Ipbona. La ragione e la fede*, Milano 1986.
- Crespin R., *Ministère et sainteté Pastorale du clergé et solution de la crise donatiste dans la vie et la doctrine de saint Augustin*, Paris: Études augustiniennes 8 (1965).
- Eckmann A., *Dialog świętego Augustyna ze światem pogańskim w świetle jego korespondencji*, Lublin 1987.
- Eckmann A., *Symbol apostołski w pismach świętego Augustyna*, Lublin 1999.
- Evans G., *Autorità*, w: Agostino Dizionario Enciclopedico, ed. A Fitzgerald, ed. italiana L. Alici – A. Pieretti, Roma 2007, 268-271.
- Fiedrowicz M., *Theologie der Kirchenväter. Grundlagen frühchristlicher Glaubensreflexion*, Freiburg im Breisgau 2007.
- Grabowski S., *The Church. An Introduction to the Theology of St. Augustine*, New York 1957.
- Grossi V., „*Episcopus in Ecclesia*”. *Rilevanza di un principio ecclesiologico di Cipriano di Cartagine*, w: *La relazione fra il vescovo e la Chiesa locale. Antiche e nuove questioni in prospettiva ecumenica*, ed. S. Bernardino, Venezia 2007, 83-110.
- Grossi V., *La Chiesa di Agostino. Modelli e simboli*, Bologna 2012.
- Joncas J.M., *Clero nordafricano*, w: Agostino Dizionario Enciclopedico, ed. A Fitzgerald, ed. italiana L. Alici, A. Pieretti, Roma 2007, 418-424.

- Kaczmarek T., „*Seges Ecclesiae*”. *Eklezjalny wymiar męczeństwa w nauczaniu św. Augustyna*, Toruń: „Scripta Theologica Thoruniensia” 13 (2010).
- Kaczmarek T., *Augustyn z Hippony: „urząd miłości”*, VoxP 36 (2016) t. 65, 201-210.
- Kamczyk W., „*Tota paschalis solemnitas*”. *Teologia i duszpasterstwo w kazaniach i homiliach św. Augustyna*, SACH. SN 12, Katowice 2012.
- Lienhard J.T., *Ministero*, w: Agostino Dizionario Enciclopedico, ed. A Fitzgerald, ed. italiana L. Alici, A. Pieretti, Roma 2007, 947-951.
- Lombardi A., *L'ecclesiologia di S. Agostino nella polemica donatista*, w: *I conflitti religiosi nella scena pubblica*, ed. L. Alici, Roma 2015, 225-273.
- Madec G., *Agostino, influssi cristiani su*, w: Agostino Dizionario Enciclopedico, ed. A Fitzgerald, ed. italiana L. Alici, A. Pieretti, Roma 2007, 139-146.
- Marcus R.A. – Dodaro R., *Episcopus (episcopatus)*, AugLex, hrgs. C. Mayer, A.E.J. Grotte, vol. 2, Basel 1996-2002, 882-893.
- Meer F. van der, *Augustinus der Seelsorgen. Leben und Wirken eines Kirchenväters*, Köhln 1951.
- O'Donovan O., *The Problem of Self-Love in St. Augustine*, New Haven 1980.
- Pecci O.F., *Il pastore d'anime in sant'Agostino*, Torino 1956.
- Ratzinger J., *Kościół w pobożności świętego Augustyna*, w: J. Ratzinger, *Opera omnia. Lud i Dom Boży w nauce św. Augustyna o Kościele*, tłum. W. Szymona, red. K. Góźdz – M. Górecka, t. 1, Lublin 2014, 449-475.
- Ratzinger J., *La comunione nella Chiesa*, Cimisello Balsamo 2004.
- Ratzinger J., *Lud i Dom Boży w nauce św. Augustyna o Kościele*, w: J. Ratzinger, *Opera omnia*, tłum. W. Szymona, red. K. Góźdz – M. Górecka, t. 1, Lublin 2014.
- Reddy D.W., *Umilità*, w: Agostino Dizionario Enciclopedico, ed. A Fitzgerald, ed. italiana L. Alici, A. Pieretti, Roma 2007, 1414-1422.
- Sausser E., *Gedanken zum priesterlichen Dienst in der Theologie des hl. Augustinus*, „Trerertheologische Zeitschrift 77 (1968), 86-103.
- Schrodt P., *Sancti*, w: Agostino Dizionario Enciclopedico, ed. A Fitzgerald, ed. italiana L. Alici, A. Pieretti, Roma 2007, 1247-1249.
- Terka M., *Autorytet fundamentem wiary w myśleniu religijnym św. Augustyna*, VeC 1 (2013), 78-102.
- Terka M., *O dialogu ekumenicznym w świetle sporu św. Augustyna z donatyzmem*, VeC 3 (2014), 59-96.
- Terka M., *Przewodnik w wierze. Rola katechety w formacji chrzcielnej w świetle pism katechetycznych św. Augustyna*, w: *Rozbudzić pamięć chrztu. Chrzest w historii, teologii i katechezie*, red. R. Ceglarek – M. Borda, Częstochowa 2016, 223-259.
- Terka M., *Żli chrześcijanie w Kościele w świetle nauczania św. Augustyna*, VoxP 33 (2013) t. 60, 417-448.
- Tilley M., *Cipriano di Cartagine*, w: Agostino Dizionario Enciclopedico, ed. A Fitzgerald, ed. italiana L. Alici, A. Pieretti, Roma 2007, 401-403.
- Trapé A., *San Agostino. L'uomo, il pastore, il mistico*, Roma 2001.
- Zagórski D., *Commendavit nobis Dominus oves suas. Pasterska troska o wiernych w świetle „Sermones” św. Augustyna*, Toruń – Pelplin 2013.

Pomoce

Agostino Dizionario Enciclopedico, ed. A Fitzgerald, ed. italiana L. Alici, A. Pieretti, Roma 2007.

Augustinus-Lexicon, hrsg. C. Mayer et al., red. K.H. Chelius – A.E.J. Grote, Basel – Stuttgart, vol I 1-2, 1986: A-Ani; 3, 1988: An-Asi; 4, 1990: As-Be; 5-6, 1992: Be-Ciu; 7-8, 1994: Ciu-Con; vol. II 1-2, 1996: Cor-De; 3-4, 1999: De-Do; 5-6, 2001, Do-Ep; 7-8, 2002: Ep-Fi; vol. III 1-2, 2004: Fi-Hie; 3-4, 2006: Hie-Inst.

Słownik łacińsko-polski, t. I-V, red. M. Plezia, Warszawa 1998.